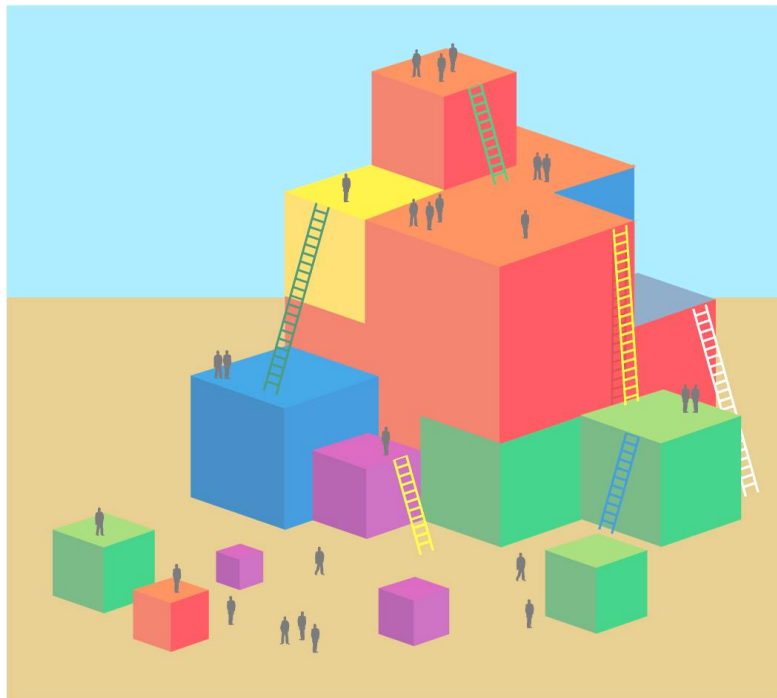

Strukturanalyse
2009

Perioden 1989-2008

EN ANALYSE AV NÆRINGSSTRUKTUREN
i Øvre Eiker, Nedre Eiker, Drammen og Lier

Økende mangfold og vellykket omstilling

BI Drammen – Drammen Næringslivsforening – Drammen kommune

Forord

BI Drammen (Handelshøyskolen BI) legger med dette frem en strukturanalyse som avdekker viktige karaktertrekk og fakta ved den regionale næringsutviklingen. Hensikten er å få frem mer av det som skjer i det skjulte. Fokus har vært på de 20 siste årene. Analysen er gjort på oppdrag av Drammen Næringslivsforening (DNF).

Vi har fokusert på hva som gjør at Drammensregionen har kommet så vidt positivt ut av den ekspansjonen som har funnet sted mellom krisene. For det var krise for 20 år siden. Og det er det også i dag, selv om den ikke er så synlig og ikke alle rammes av den.

Vurderingsenhetene for analysen er regionen og de fire kommunene. Forhold knyttet til den enkelte kommune er beskrevet i et regionalt perspektiv.

Rapporten er redigert av cand.real/høyskolelektor Kjell Haukeland ved BI Drammen. Dr. oecou Odd Gisholt og førsteamanuensis Erik Wilberg har vært viktige bidragsytere.

En stor takk går til informantene som har bistått med fakta og vurderinger, spesielt til de av dere som var aktive i næringslivet for nesten en generasjon tilbake. Se egen liste bak.

BI Drammen takker for dette meget spennende oppdraget. En spesiell takk går til våre oppdragsgivere Hans-Petter Tonum, Arne Hjorth og Erik Dalheim i Drammen Næringslivsforening. Dessuten til Knut Vareide i Telemarksforskning som har bistått med utkjøring av data, fortolkninger og perspektiver fra ulike statistikkdatabaser.

Analysen bygger bl.a. på rapporter fra Telemarkforskning m.fl. Liste over slike rapporter og deres hovedfunn følger som vedlegg.

Drammen, 1. september 2009

Trond I. Østgaard

Direktør

Handelshøyskolen BI

BI Drammen

Innhold

Hovedfunn og konklusjon	4
SAMMENDRAG: Det store bildet og de viktige sammenhengene	6
1. Innledning	8
2. Problemstilling – faktagrunnlag – tilnærming	14
3. Modell for analyse – hovedimpulser - drivere – hoveddata	16
<ul style="list-style-type: none">• Vekst i Offshore/maritim industri• Satsing på Havn og bilimport• Regionen som bo og leveområde• Vekst i kjøpekraft og etterspørsel etter varer og tjenester• Plassering av penger i Eiendom• Systematisk satsing på utdanning• Byutvikling/offentlig tilrettelegging	
4. Det store bildet - hva har skjedd i perioden?	28
5. De viktige sammenhengene - hva forklarer det som har skjedd?	37
6. Innspill på hva som forventes å skje	39
7. Nåværende og fremtidige behov for arbeidskraft	41
8. Tidsbilde: Næringsstrukturen for 20 år siden – der og da	42
9. Tidsbilde: Næringsstrukturen her og nå	48
Forhold knyttet til den enkelte kommune:	54
<ul style="list-style-type: none">• Drammen• Lier• Nedre Eiker• Øvre Eiker	

Kilder:

- *Informanter: Tidligere og nåværende ledere i regionens næringsliv – se egen liste*
- *Relevante analyser og viktige funn i disse – se egen liste*

HOVEDFUNN:

Ny næringsstruktur

Dagens næringsstruktur er ganske annerledes enn strukturen for tyve år siden. Den gangen besto næringslivet av få og store bransjebedrifter som betjente egne markeder. En struktur som i liten grad krevde samhandling med andre bedrifter i regionen.

I dag har regionen omstilt seg mot spesialiserte tjenester, kompetanse og miljø – mest fordi den måtte. Dette gjelder alle næringer og bransjer. Bedriftene er mer integrerte enn tidligere.

Økt mangfold

Selve mangfoldet og kompleksiteten har økt vesentlig. De viktigste strukturene er fortsatt industri og handel, men disse har tatt nye former. Enhetene i industrien er blitt langt mindre i bemanning og mer spesialiserte. Den moderne industrien har fokus på kunnskap og spisser seg mot nye teknologiområder gjennom skreddersøm. Den volumbaserte handelen drives frem på nye måter gjennom store kjeder og kjøpesentre.

Mot tjenesteøkonomi

Det store skiftet har kommet med overgangen til forbrukersamfunnet og tjenesteøkonomien. Når sagt hele byen og regionen er fylt opp av tjenestebedrifter i nye former. Det nye vokser gjerne frem i randsonen av det gamle. Men det har også vært nye impulser som har påvirket det hele.

Større kompleksitet

Verdikjedene er blitt langt mer komplekse enn tidligere. Før utgjorde selve produksjonen en stor del av kjeden, mens nå kreves det mange spesialiserte tjenester knyttet til det enkelte ledd. Hvert ledd kan være enkelt i seg selv, men summen av arbeidsoppgaver blir fort komplisert og gir grunnlag for mange nye arbeidsplasser.

Underleverandører er en nøkkel

Underleverandører med solid teknisk og/eller merkantil bakgrunn er blitt viktige nøkler til fremskritt i vår region.

Drammensregionen fremstår i dag som

”Den spesialiserte underleverandørregionen”

Nær sagt tusenvis av små leverandører betjener de komplekse verdikjedene og forretningsystemene som er etablert.

Mer spesialisering og nisjeproduksjon

Når produktkompleksiteten og mangfoldet øker, kan det ta mer tid og forbrukes mer ressurser på å søke etter, oppnå, installere, vedlikeholde, oppgradere og disponere produktene enn produksjonen selv. Heri ligger grunnlaget for spesialisering i tjenester og kunnskapsdrevet industriell nisjeproduksjon i Drammensregionen

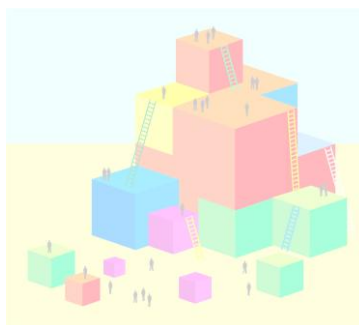
KONKLUSJON:

En tilpasningsdyktig region: Fra krise til mangfold og bærekraft!

Historisk har Drammensregionen vist seg å være en tilpasningsdyktig region med evne til å komme seg gjennom strukturkriser. En nå større og styrket offentlig sektor og et mer mangfoldig næringsliv enn ved forrige strukturkrise, er et godt grunnlag for videre vekst.

De senere års omstillinger har ført til at regionen nå hører med til de mest vellykkede næringsregioner i landet – i følge NHOs næringsbarometer.

- I NESTE TYVEÅRS PERIODE FORVENTES AT STORE DELER AV VÅRT NÆRINGS LIV VIL MÅTTE STYRKE SIN VERDISKAPING GJENNOM TILPASSING TIL EN BÆREKRAFTIG UTVIKLING.
- VI VIL FÅ EN REKKE NYE OG SPESIALISERTE UNDERLEVERANDØRER, OGSÅ PÅ DET MANGFOLDIGE KULTUROMRÅDET. DESSUTEN VIL VÅRE SPESIALISERTE OG INTERNASJONALT RETTEDE LEVERANDØRER KUNNE UTVIKLE SEG VIDERE PÅ SINE NISJEOMRÅDER.
- MENNESKET VIL VÆRE BASIS FOR ALL UTVIKLING. ET VESENTLIG FORHOLD KNYTTET TIL AT MENNESKET SKAL KUNNE UTVIKLE SEG RENT KOMPETANSEMESSIG, VIL VÆRE AT DET KAN PENDLE UT OG INN OG GJENNOM REGIONEN.
- VED Å LEGGE TIL RETTE FOR EN BÆREKRAFTIG INFRASTRUKTUR MED NØDVENDIGE FLEKSIBLE UTBYGGINGSPROSJEKTER OG FREMTIDS-RETTEDE BRUK AV NÆRINGSAREALER, VIL VI SIKRE ET MANGFOLDIG NÆRINGS LIV OGSÅ FOR FREMTIDEN.

SAMMENDRAG

Det store bildet fra den perioden vi har undersøkt:

Drammensregionen fremstår i dag som en *allsidig, attraktiv og vellykket region* fordi området i ulike epoker har hatt positive ”regionale skift”. De regionale skiftene har kommet som resultat av nødvendig omstilling i næringslivet, som i sum har gitt den attraktiviteten regionen er kjent for.

Det at regionens aktører har fristilt seg fra den industrielle tenkningen på 1960- og 70-tallet forklarer mye av hvorfor regionen er blitt så vellykket. Alle fire kommuner innser nå at det er attraktiviteten generelt som betyr noe.

I hele regionen etableres nye kommersielle plattformer basert på tydelige konsepter. Vi ser dette i alle deler av næringslivet – fra industriell virksomhet til kjøpesenterutvikling. Nisjeorientering, skreddersøm og konsepter er tidens mantra. Ikke bare hos oss, men hos alle som er opptatt av vellykket forretningsmessig utvikling.

Regionens og Drammens næringsliv var på 1970-tallet mye konsentrert om bransjene treforedling, mekanisk verksted og skipsbygging, elektroteknisk industri og grafisk, med forholdsvis mange store bedrifter. I dag er det regionale næringslivet kjennetegnet av mange små og mellomstore bedrifter, og ingen typiske hjørnestensbedrifter. Det nærmeste vi kommer større konsentrasjoner av

bedrifter er innenfor varehandel og elektroteknikk.

Spesielt i de siste årene (fra 2004-2005) har topp- og bunnlinjeveksten i næringslivet i Drammensregionen vært stor. Lier har utmerket seg som en kommune med god lønnsomhet i næringslivet. Det er først og fremst her vi finner de mest spennende vekstbedriftene.

Nærheten til Oslo og Kongsberg har stor betydning for Drammen og Drammensregionen. Pendlingen til Oslo har vært der hele tiden, mens den de siste årene også har vært økende til Kongsberg. Dette har skapt grunnlag for vekst i befolkningen, noe som igjen stimulerer næringsutviklingen.

På tampen av perioden har finanskrisen skapt et noe barskere klima. I tider som disse tenker næringslivet seg litt ekstra om før det handler. Vi ser det spesielt på nærings-eiendom der transaksjonene har en tendens til å trekke ut eller ta en pause. De bransjene som vil bli hardest rammet er bygg og anlegg og industri.

Drammensregionen har forholdsvis lave andeler av arbeidsplassene i disse bransjene, og vil derfor antakelig bli mindre berørt av krisen enn mange andre regioner.

De viktige sammenhengene:

Historisk sett har den ene vekstepoken hos oss skapt grobunn for den neste. Ny verdiskaping har kommet til i randsonen av det som var og/eller som følge av nye vekstimpulser. Aktørene - individer, foretak, institusjoner, politiske aktører mv - har vært tilpassningsdyktige. Mange har vist en evne til å posisjonere seg, foreta klarsynte valg og være handlingskraftige for egen del.

Ved dette har vi fått en

dynamisk næringsstruktur

i vår region. Alt er i stadig forandring. Gamle strukturer brytes opp og nye kommer til uten at man gjør noe vesen ut av det. Strukturanalysen viser hva som har vært de viktigste hovedimpulsene og driverne for omstilling i næringsstrukturen og hvordan disse har påvirket aktørenes valg og dermed grunnlaget for nye strukturer.

Vurderingen viser at utviklingen av næringsstrukturen i Drammensregionen beror på en rekke makroøkonomiske forhold. Disse er nærmere omtalt gjennom en egen analyse. I perioden fra 1989 og til i dag har det vært like store forandringer på utsiden som på innsiden av regionen. Slik sett er regionen blitt et *speilbilde* av samfunnsutviklingen i Norge og i den vestlige verden.

Norsk økonomi har siden forrige krise gått gjennom en meget langvarig oppgangskonjunktur. Det tok noen år før Drammensregionen fikk full uttelling av denne oppgangen, som tok til med utgangspunkt i det mest alvorlige og langvarige konjunkturtilbakeslaget i norsk etterkrigshistorie.

Krisen som rammet landet i 1988-89 kom to-tre år senere til vår region. Da oppgangen startet, kom vi også senere opp igjen. Kanskje dette er et mønster som kommer til å gjenta seg.

1. Innledning

Store omveltninger i samfunnet de siste tyve år

I denne strukturanalysen har vi hatt fokus på *endringer*. Vi er opptatt av hva de store endringene i samfunnet de siste tyve år har betydd for ulike deler av næringslivet og den regionale arbeidsplassutviklingen.

Den aktuelle epoken har blant annet vært preget av internasjonalisering, innvandring, velstandsvekst og dyptgripende endringer i livsmønstre og kommunikasjonsmønstre, og er en av de mest spennende endringsperiodene i regionens historie.

Det har på mange måter vært en revolusjonær tid

Det som gjør det hele så spennende er nye måter å tenke på i forhold til utvikling av konsepter og forretningsmodeller, introduksjon av nye teknologier (spesielt internett) og nye internasjonale arbeidsbetingelser.

Ervervelse av kunnskap skjer nå på nye måter. Gjennom virtuelle og elektroniske hjelpemidler oppnås adgang til globale kunnskapsressurser.

Alt dette kom eller ble forsterket i løpet av de siste tyve årene:

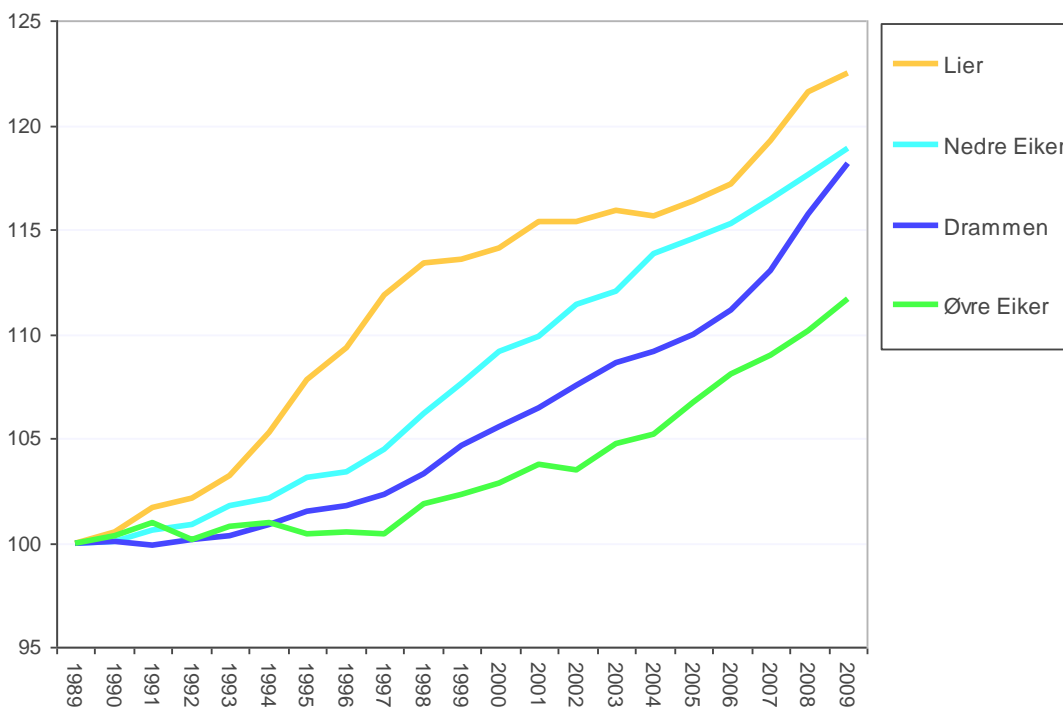
- **Individualiseringen**
(på grunn av nye teknologiske muligheter og økende selvrealisering)
- **Internett og e-post**
(internett ble tatt i bruk i Norge i 1991)
- **Mobiltelefoni og SMS**
- **Offshore-eventyret**
(40 år siden dette startet i Nordsjøen)
- **Internasjonaliseringen**
- **Jernteppets fall**
(akkurat 20 år siden muren ble revet i Berlin)
- **Innvandringen**
(den største folkevandring i Europa på 1400 år)
- **Just in time prinsippet**
- **Forbrukersamfunnet**
- **De store kjedene**
- **Byutviklingen**
- **Med mer**

Stor vekst i folketallet i vår region

Rapport fra Telemarksforskning – se referanse bak - viser at Drammensregionen har hatt en kontinuerlig vekst i folketallet i de siste 50 årene. Regionen har stor netto innflytting fra andre regioner i landet, og

befolkningsveksten er høyere enn i andre sammenlignbare sentrale regioner på Østlandet. Alle enkeltkommunene i regionen oppfattes hver for seg som attraktive kommuner.

Figur: Utviklingen i folketallet i kommunene, indeksert slik at nivået i 1989=100.

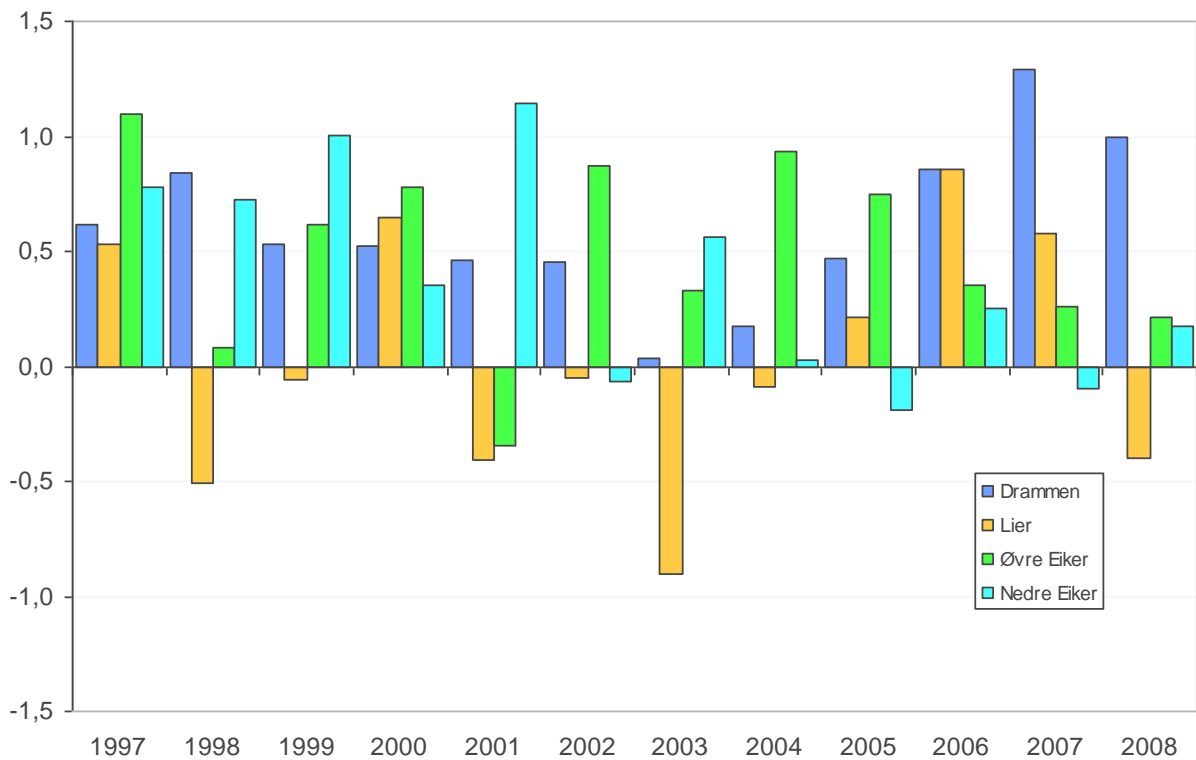

Vi ser at Lier kommune i perioden relativt sett har hatt den sterkeste veksten. På midten av 90-tallet var veksten i Lier relativt like stor som veksten i Drammen de siste årene. Nå er Drammen i ferd med å overta etter Lier som vekstkommune nr. 1. Dette har nok sammenheng med at Drammen oppfattes som mer attraktiv enn Lier.

I Drammensregionen har så vel fødselsoverskudd som innvandring og innenlandsk flytting bidratt til befolkningsøkningen. Rapporten fra Telemarksforskning påviser spesielt sammenhengen mellom netto innflytting til en region og vekst i arbeidsplasser.

Øvre Eiker er den kommunen som kommer høyest på attraktivitetsbarometeret av kommunene i Drammensregionen. Attraktiviteten er her målt ved netto innenlandsk flytting korrigert for flytting som skyldes endringer i antall arbeidsplasser i regionene.

Den høye attraktiviteten i Drammensregionen har ført til innflytting fra andre regioner. Drammensregionen har kanskje spesielt trukket til seg mange innvandrere fra andre kommuner og regioner i landet. Sosialt og kulturelt vil Drammen kommune kunne bli en smeltedigel med de spesielle muligheter og utfordringer dette leder til.

Figur: Netto innenlandsk flytting i prosent av folketallet.

Vi ser av denne figuren at nettoinnflyttingen til Drammen og Lier har vært sterkt økende siden 2003. I Lier falt nettoinnflyttingen i 2007 og snudde til netto-

utflytting i 2008. Dette tyder på at nettoflyttingen i Lier er sterkt påvirket av graden av tilrettelegging for boligbygging.

Nye næringsstrukturer etableres

Nærings- og bedriftsstrukturene formes gjennom innskrenkninger og nedleggelse på den ene siden, og nyetableringer og ekspansjon på den andre. Antall arbeids-

plasser som nedlegges og skapes hvert år er relativt høyt i Norge. Slik er det også i Drammensregionen.

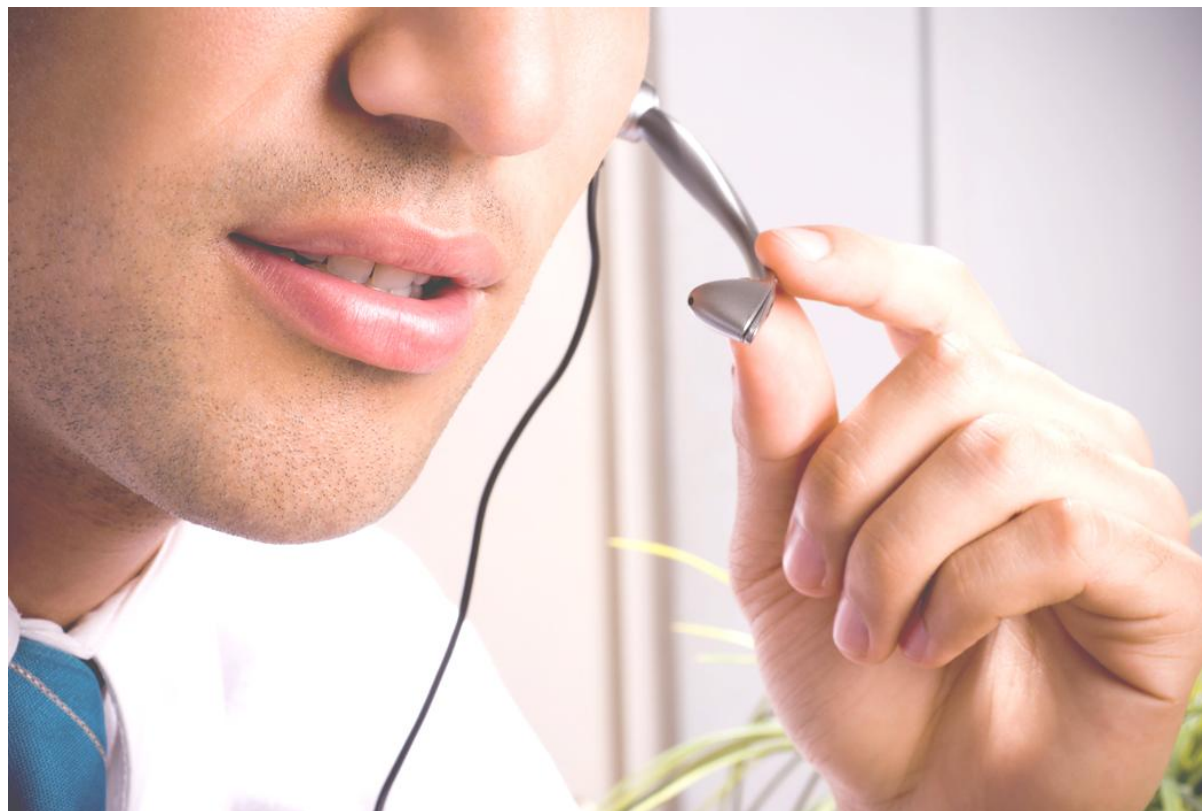
Tabellen nedenfor viser det store skiftet i antall arbeidsplasser som har funnet sted i vår region bare siden århundreskiftet:

Tabell: Antall ansatte i hovedbransjer i kommunene Drammen, Lier, Øvre Eiker og Nedre Eiker.

Hovedbransje	2000	2007	Endring %
Primærnæring	979	812	-17,1
Industri	7985	6787	-15,0
Bygg og anlegg	4644	5005	7,8
Handel	11114	11670	5,0
Hotell og restaurant	1234	1442	16,9
Transport	3637	3491	-4,0
Forr tjenesteyting	5148	8070	56,8
Annen pers tjenesteyting	1707	2166	26,9
Helse- og sosial	9258	12454	34,5
Undervisning	3134	3458	10,3
Offentlig adm	3193	3371	5,6
SUM	52033	58726	12,9

Det fremgår av tabellen at Drammensregionen utvikler seg til å bli en "tjeneste-region" basert på handels- og servicebedrifter. Endringene har vært spesielt store innen forretningsmessig tjenesteyting, helse og sosial og annen personlig tjenesteyting.

Det er de typiske bynæringene (forretningsmessig og personlig tjenesteyting) som vokser. Det at Husbanken flyttet til Drammen forklarer en del av veksten i finansiell tjenesteyting.

Overgangen til tjenestenæringer gjelder spesielt i Drammen, og i mindre grad i Øvre og Nedre Eiker, som har hatt sterk vekst i bygg og anlegg i perioden.

Ser man på antall ansatte totalt i tjenesteytende sektor i regionen, vil man se at Drammen er større enn de tre andre kommunene til sammen. Og byen drar fra de andre, noe som forklares ved større innslag av bynæringer.

Andelen som arbeider i industrien går ned i Drammensregionen, i likhet med de fleste andre regioner i Norge. Dette skyldes for en stor del at industrien blir mer produktiv, med høyere verdiskapning per ansatt.

Det har vært en vekst i bygg og anlegg i perioden, som er et utslag av at konjunktorene var bedre i 2007 enn i 2000.

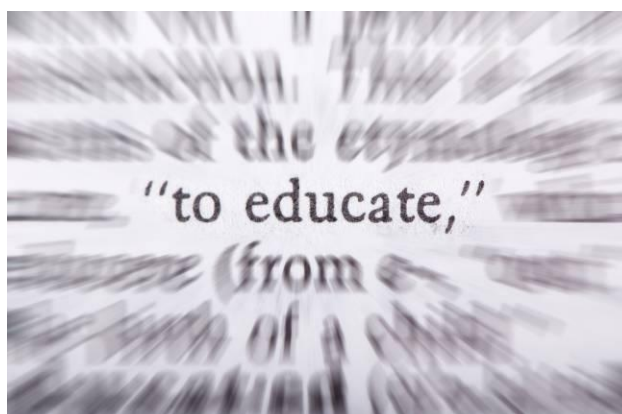
Nært samspill mellom struktur og aktørskap

I Drammensregionen er det særdeles mange aktører som påvirker utviklingen i næringsstrukturen. Vi nevner her enkeltindivider som eiere og gründere, foretak og kjeder, institusjoner og foreninger (herunder Drammen Næringslivsforening) og politiske aktører

er som de fire kommunene som omfattes av analysen. Summen av aktørenes handlinger nedfelles i strukturer, og det er slike strukturer nye aktører og forandringsagenter må forholde seg til når de begynner å utvikle sine konkrete ideer, konsepter og løsninger.

Eksempel PAPIRBREDDEN

Et eksempel på dette er utviklingen av den nye kunnskapsparken på Grønland i Drammen. Her har mange aktører gått sammen om nye konsepter og løsninger. Private og offentlige aktører har utviklet en kunnskapsinfrastruktur som peker fremover mot det nye næringslivet og som legger grunnlaget for nye kommersielle plattformer.

Endringer i næringsstrukturen tar lang tid, selv om det er sterke incentiver til omstillinger i markedssystemet. Realkapitalen (som arealer, infrastruktur, anlegg, bygning-

er og teknologi) binder næringsstrukturen. Det kan eksempelvis gå mange år før et gammelt fabrikkområde blir vitalisert.

Fra stagnasjon til vekstøkonomi

Denne analysen tar for seg perioden fra 1989 og frem til våre dager. Den tar utgangspunkt i 1960- og 70-talls tenkning og en industri-stagnasjon i en vekstøkonomi fra 1973 til 1989. Mange arbeidstakere i Drammens-regionen fikk smertefullt oppleve stagnasjon og arbeidsledighet som følge av at de store og tradisjonelle industribedriftene ble borte. Det ble i 1989 registrert like sterk vekst i ledigheten som nå.

Den overtallige og praktisk orienterte arbeidskraften i industrien (som riktignok hadde høy kompetanse på sine felt) passet ikke like godt inn i det nye tjenestesamfunnet som vokste frem.

Omstillingen fra industriproduksjon til tjenesteproduksjon ble krevende for mange. Mange i den voksne delen av arbeidsstokken fikk problemer i 1970- og 80- årene. De yngre pendlet eller flyttet på seg og tok etter- og videreutdanning. De eldste fikk anledning til å førtidspensjonere seg.

For å kunne forstå perioden fra 1989 og frem til i dag er det viktig å ha dette som bakteppe.

"Her og nå" kan ikke forstås uten "Der og da".

2. Problemstilling – faktagrunnlag – tilnærming

Problemstillingen for denne strukturanalysen er å gi en grunnleggende forståelse av utviklingen i det regionale næringslivet de siste tyve år.

- *Hva skjuler seg bak tallene? Hvilke drivkrefter forklarer den struktur vi har fått? Hva er situasjonen i den enkelte kommune?*

Fakta er basis

Fakta vil måtte baseres på:

- Dokumentasjon (data, dokumenter, bøker, filmer mv)
- Hendelser (impulser, drivere mv)
- Minner og oppfatninger (fra samtaler med nøkkelpersoner)

Via oppdragsgiver og andre kilder, herunder våre informanter, har vi fått det faktabaserte materialet som synes nødvendig for å besvare problemstillingen.

Telemarksforskning har hjulpet oss med relevante uttrekk og fortolkninger av statistikkbasert.

Som en viktig inspirasjonskilde vil vi få nevne den dokumentarfilmen som Drammen Tekniske Forening fikk laget i 1986. Videre Jo Sellæg sin bok: "Fra tømmer til høyteknologi" som han laget for Drammen Næringslivsforening i 1997. Videre vil vi fremheve en artikkel som gründeren Bjørn Rosfjord fra Mjøndalen skrev i Teknisk Ukeblad i 1997 der han tar for seg "Vekstsenteret Drammen".

En annen viktig inspirasjonskilde har vært utstillingen ved Drammen Museum. Spennende å se hvorledes den ene epoken hos oss har avløst den neste. Seilskutetidens sjøbod-

er måtte vike for industriens fabrikker. Industriens dominerende epoke varte helt frem til 1970-tallet.

Gjennom besøket på Drammen museum ble vi bevisstgjort på at historien blir til ved at mennesker lager sammenhenger mellom spor fra fortiden. En historie er derfor fortolkning og fortelling, en versjon.

Alt dette materialet og disse inntrykkene illustrerer industribildet som det var der og da. Vi har skjont at Drammens vekst rent historisk har skjedd ved å ta to skritt frem og ett tilbake.

Bedre forståelse er målet

Poenget med denne strukturanalysen er at den skal brukes som et redskap til bedre forståelse, og da må vi være forsiktige med de tallene som lett manipulerer. Det er ønskelig at vi kommenterer det som mer har hendt i det skjulte - ting som det ikke er så lett å få øye på og som det nødvendigvis ikke finnes tall for. Det er i forhold til dette ønsket vi vil formidle et bilde av impulser og drivere.

Noen relevante *faktabokser* vil vi presentere. Primært for hoveddata knyttet til de mer

vesentlige forholdene. For de som er ute etter et mer omfattende tallmateriale, henviser vi til de regionale analysene som Telemarksforskning står bak. Det ble nylig for årene til og med 2007 fremlagt en slik analyse for Drammensregionen.

Styrken i de regionale analysene, og som ligger til grunn for NHOs næringsbarometer, er at disse sammenholder og rangerer Drammensregionen i forhold til andre regioner. Vi har i denne analysen valgt å gå mer direkte på vår region.

Kvalitativ tilnærming

En dypere forståelse av endringer i næringsstrukturen krever en *kvalitativ* tilnærming til de aktørene som var ledende for tyve år siden og de som er ledende nå. Vi måtte rett og slett få noen av disse i tale. Og det har vi gjort ved hjelp av ulike virkemidler – herunder samtaler med noen av de viktigste blant datidens aktører.

I vår kvalitative tilnærming har vi vært historisk sosiologiske. Både fortellingen og forklaringen har fått en sentral plass i vår

versjon. Som forskere har vi lagt vekt på saklighet, det vil si at det bl.a. skal være samsvar mellom utsagn og virkelighet.

Basert på en slik dypere og sekvensiell forståelse, vil vi kunne se mer av det som skjedde i det skjulte. Vi vil kunne utfordre etablerte sannheter. Og vi vil kunne beskrive hva som egentlig var situasjonen i 1989. Hvordan så næringslivet i regionen ut? Hva var egentlig det riktige tidsbildet i de ulike miljøene?

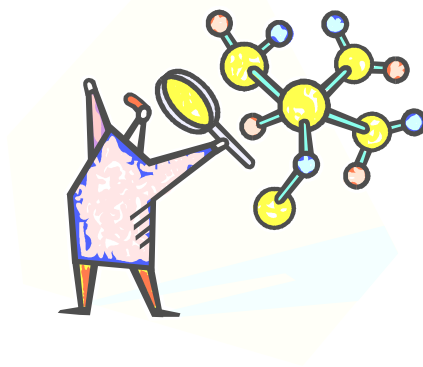

3. Modell for analyse – hovedimpulser - drivere - hoveddata

Vi har brukt en modell som gjør oss i stand til å forstå Drammensregionen i en regional sammenheng. Hvilke har vært de viktigste hovedimpulsene? Hva har vært de viktigste

driverne for utvikling? Hva har særlig påvirket aktørene? Hvilke forhold har de måttet ta særlig hensyn til i sine valg av perspektiver og prosjekter?

MODELL

Rammeverket PESTEL er brukt for å forstå de makroøkonomiske omgivelsene som har påvirket aktørene og dermed næringsstrukturen i Drammensregionen. Dette analyseverktøyet blir vanligvis brukt i strategifaget knyttet til prosessen med å utvikle en organisasjons strategi.

PESTEL kategoriserer **hovedimpulsene** i seks hovedtyper:

1. Politiske	(Political)
2. Økonomiske	(Economic)
3. Sosiale	(Social)
4. Teknologiske	(Technological)
5. Miljømessige	(Environmental)
6. Lovlige	(Legal)

Ad.1 Politiske

Rent politisk har spesielt Drammen kommune og Øvre Eiker kommune vært flinke på by- og stedsutvikling. Det har vært tverrpolitisk enighet om at Drammen skal fremstå som en attraktiv by. Likeledes Hokksund som et viktig servicesenter. Folk som bor i byen og på stedet skal trives.

Drammen kommune fremstår som svært profesjonell i forhold til utviklingsarbeid. Antakelig har dette sammenheng med at byen har hatt skiftende politisk flertall. Det har hele tiden vært en balanse mellom makt og motmakt, noe som viser seg å gi de beste løsningene for borgerne.

I Lier har de vært flinke til å dyrke den grønne profilen, i hvert fall på innsiden av E18 og jernbanen. "Grønne Lier" er blitt et begrep som mange aktører har festet seg ved. Nå settes den grønne profilen under press.

Dette har blant annet sammenheng med den sterke næringsveksten i kommunen.

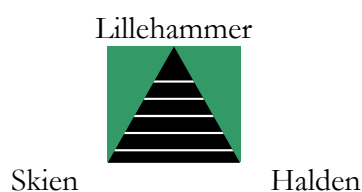
Vår region har i mange år vært hemmet av mangel på samarbeid mellom kommuner. Åpenbare muligheter har gått tapt pga dette. Et eksempel her er Lierstranda.

Noe har man fått til i forhold til regionalpolitisk samarbeid. Glitrevannverket, Lindumsatsingen og andre interkommunale prosjekt er eksempler på det. Kommunene i regionen opptrer nå mer og mer som en enhet. Rådet for Drammensregionen har vært en viktig katalysator for dette.

Det ligger dessuten tunge føringer fra staten som tvinger kommunene til et regionalt perspektiv. Vi ser det innenfor forebyggende helsearbeid og i samordnet areal- og transportplanlegging (referanse Buskerudbyen).

Ad.2 Økonomiske

I Osloregionen, som Drammensregionen rent funksjonelt er sterkt tilknyttet, har det i perioden vært en veldig vekst i kjøpekraften.

Innenfor trekanten Skien, Halden og Lillehammer bor det 1,8 mill mennesker som forflytter seg relativt lett. Drammensregionen ligger innenfor denne trekanten og drar fordel av det rent etterspørselsmessig.

Mange har funnet det hensiktsmessig å handle i vår region. Disse kjøpsimpulsene

forklarer hvorfor regionen både var tidlig ute og vokste sterkt på volumbasert varehandel.

De store industrielle prosjektene og engasjementene har blitt finansiert og håndtert direkte fra bankenes hovedkontorer. De mindre engasjementene rettet mot SMB-segmentet (små- og mellomstore bedrifter) har blitt styrt mer direkte fra bankenes filialer. Ved forrige strukturkrise omkring 1989 måtte bankene tåle store tap.

DnB NOR og Sparebanken Øst er store på SMB-segmentet. Sparebanken Øst er den eneste banken som har hovedkontor i vår region.

Alle de store bankene er nå etablert i vår region: Handelsbanken, Fokus, Nordea etc.

Ad.3 Sosiale

Rent sosialt har denne regionen vært preget av høy innvandring (ofte indirekte ved at innvandrerne først har kommet til andre deler av landet) kombinert med et relativt lavt utdanningsnivå. Økende bevissthet omkring dette hos aktørene ledet til en holdning at noe måtte gjøres.

Drammen kommune, Rådet for Drammensregionen, Drammen Næringslivsforening (DNF), NHO Buskerud, Høgskolen i Buskerud og BI Drammen tok i fellesskap noen grep som gjorde en betydelig forskjell.

Som et resultat av slike samhandlingsprosesser fikk vi bl.a. Papirbredden Kunnskapspark, Union Scene og Senter for flerkulturell verdiskaping.

sentert. Fire private videregående skoler i regionen har bidratt til å skjerpe konkurransen blant skolene.

Drammen kommune har i de senere år tatt en særlig aktiv rolle i forhold til utdanning. Det begynte med byggingen av Drammen Høyskolesenter på gamle dampsentralen i Drammen, hvor man leide ut lokaler til undervisning på høyskolenivå. Senere satset Drammen kommune stort, i samarbeid med Entra Eiendom, da de bygde Papirbredden Drammen Kunnskapspark.

Rent sosialt har Nedre Eiker kommune antakelig tapt mye på at kommunen ikke har hatt videregående skole. Det er egentlig bemerkelsesverdig at en kommune med over 20.000 innbyggere ikke har hatt en slik institusjon.

Det moderne Drammen vokser igjen frem på Grønland til avløsning av en nedlagt papirindustri. En industri som var den høyteknologiske verdiskaper på midten av forrige århundre.

Det er store regionale forskjeller i utdanningsnivå. Lier har relativt sett flest med høyere utdanning (Universitets-, høyskolenivå 1-4 år og over). Dernest følger Drammen som har gjort et stort sprang i tyveårs perioden og ligger like bak Lier. Begge kommunene ligger tett opp til landsgjennomsnittet på hhv 22,4 % (1-4 år) og 6,9 % (over 4 år).

I forhold til videregående opplæring er regionen godt rustet. Samtlige 12 programområder (tidl. studieretninger) er nå repre-

Nedre Eiker ligger langt etter de andre kommunene, selv om det også der har vært en relativ vekst i nivået (hhv. 18 % og 2,2 %). Disse tallene tør nesten ikke sammenlignes med Oslo som har hhv 29,4 og 14,8.

Ad.4 Teknologiske

NTNU (NTH), Kongsberg-miljøet (og delvis Horten-miljøet) har vært viktige hovedimpulser for tekniske bedrifter i Drammensregionen. Som underleverandører til "Kongsberg og døtre" har våre tekniske bedrifter blitt særlig gode på skredder-

søm, presisjon og nøyaktighet. Kravet til leveransene har hele tiden vært krevende.

Det har gjennom hele perioden vært en veldig utvikling på teknologisisiden. Flere av våre mest fremtredende bedrifter innenfor elektroteknikk mv har kombinert frem-

ragende produktutvikling med import av nye tekniske løsninger. Hele tiden har de fulgt kundens behov.

Fortsatt er det mange tekniske bedrifter igjen i Drammensregionen, selv om en del av disse opptrer mer som handelsbedrifter. Det var en gang et betydelig teknisk utdanningsmiljø på Åssiden, men dette har senere forvitret. Næringslivet i Drammensregionen savner en teknisk fagskole etter at denne ble fusjonert og flyttet til Kongsberg. Bedre veiforbindelse til Kongsberg og det tekniske miljøet der vil sannsynligvis hjelpe noe.

Kontinuerlig har det kommet til gründere som har klart å utvikle og/eller produsere unike produkter/ tjenester for skreddersøm/salg til store internasjonale virksomheter. Slike nisjebaserte tekniske bedrifter har gjerne 5-10 ansatte.

Ser man på hele ETV-nettverket i regionen (som omfatter elektrotekniske bedrifter i Drammensregionen og delvis Kongsberg) omfatter dette i alt 57 bedrifter med en samlet omsetning i 2008 på rundt 10 mrdr kroner. Totalt var det i dette nettverket 2100 ansatte.

Ad.5 Miljømessige

Ved inngangen til perioden fikk vi alle ”pakkene” (kloakkrammeplan, miljøpakke og veipakke) og mulighetene som gjorde at spesielt Drammen ble forvandlet fra et vegkryss til en elveby der folk kunne trives. Det ble etablert et helt nytt kjøre- og gangmønster i den forslitte byen.

Vi fikk en ny type boforhold basert på byteiligheter. Strømsø ble med ett like ettertraktet som Bragernes. Bedre balanse mellom bydelene ble oppnådd.

Også Hokksund fikk en etterlenget opprustning ved hjelp av miljøprioritert gjennomkjøring.

Typisk for både Drammen og Hokksund var at de sentrale miljøvernmyndighetene ønsket at noe skulle gjøres. Dette benevnes populært som ”statsaktivisme”.

By- og tettstedsutviklingen i seg selv skapte nye muligheter for næringsutvikling. Vi fikk typiske bynæringer (spesielt i Drammen) og en veldig vekst i offentlig sektor. Mange har forent krefter i å utvikle byene Drammen og Hokksund. Ved siden av en dyktig politisk og planfaglig ledelse har eiendomsutviklere og arkitekter bidratt til fornyelsen.

Ad.6 Lovlige

Med lovlige forutsetninger tenker vi på planer og andre ytre rammer som har hatt betydning for næringsutviklingen.

Ingen av kommunene i regionen har en lengre planfaglig tradisjon. Kommuneplanarbeidet har i liten grad vært perspektivorientert. Innholdet har mer vært basert på ad hoc prosjekter enn tilstandsvurderinger og perspektivrettet planlegging.

Liers anstrengelser skyldes selvsagt arealknapphet. Det var et krav fra landbruksmyndighetene at dyrket mark ikke skulle bygges ned.

Drammen var i mange år i villrede om hvordan man skulle forholde seg til næringslivet. Aktørene møtte på ”en mur av velvilje”, men det var også det hele. Mye spill og krefter ble brukt på byråkratisk avveining av saker. I senere år har kommunen gått fra avveining til retning.

Mye av forklaringen skyldes at Drammen kommune lenge ikke hadde noen retningsgivende kommuneplan. Det var først mot slutten av epoken at kommunen la opp til brede medvirkningsprosesser.

Bolig- og byutviklingen kom for alvor i sentrum.

Med ”pakkene” som beskrevet overfor tok byen (i samarbeid med statlige myndigheter) et fastere grep over hvordan den burde utvikle seg.

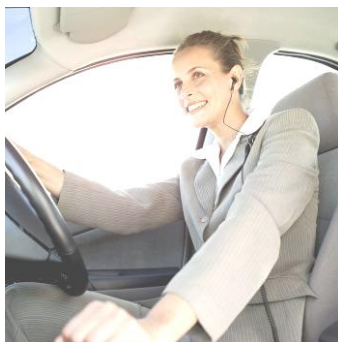
Næringsparktankegang har nesten vært fraværende i regionen. Det nærmeste vi kommer slik tankegang er utpeking av næringsområder på Tranby, i Kobbervikdalen og i eikerbygdene. Man har innsett at tilrettelegging for næringsparker er kapital-

krevene. I stedet for direkte næringsvennlige hjelpemidler har kommunene satset på at Drammensregionen skal være god region å bo i. ”Vekst og trivsel” ble varemerket for satsingen.

Utmark, miljøpakke, elvebredd, torg mv. ble sett på som ressurser inn mot planlegging rettet mot bo- og levekvalitet.

Nye statlige føringer i forhold til samordnet areal- og transportplanlegging gjør at kommunene nå ser etter en mer miljøvennlig struktur. I den forbindelse er man opptatt av bedre integrasjon mellom næringsparker og bosetting.

DRIVERE

Med utgangspunkt i de seks hovedimpulsene nevnt ovenfor har vi identifisert følgende drivere for den utvikling som har skjedd:

- **Vekst i offshore/maritim industri**
- **Satsing på havn og bilimport**
- **Regionen som bo- og leveområde**
- **Vekst i kjøpekraft og etterspørsel etter varer og tjenester**
- **Plassering av penger i eiendom**
- **Systematisk satsing på utdanning**
- **Byutvikling/offentlig tilrettelegging**

BEGRUNNELSE:

Offshore/maritim

Underleveranser til dette store og internasjonale virksomhetsområdet har i perioden trolig vært en sterk driver for utvikling av vår region.

Drammensregionen er blitt en ”Subsea-valley” – med forgreninger til Kongsberg, Vestfold, Akershus Vest og Oslo.

Toneangivende bedrifter i denne klyngen av bedrifter er: FMC på Kongsberg, Aker Solutions på Tranby, TESS på Lierstranda, Draka Norsk Kabel på Holmen og Trelleborg Offshore Norge i Mjøndalen.

Dette er alle bedrifter som omsetter for over 300 mill.kroner.

Flytoget...

Når flytoget nå har kommet til Drammen, vil dette antakelig forsterke subseaklyngen. Nærhet til flytoget vil være viktig for bedrifter som nevnt ovenfor. Bare FMC-miljøet på Kongsberg har mange tusen tjenestereiser til og fra Oslo Lufthavn Gardermoen i året. Trolig vil de fleste av disse nå gå via Drammen.

Fra å være enkeltaktører begynner flere av subsea-aktørene nå å samarbeide. TESS går teknisk og har for eksempel inngått en strategisk allianse med FMC, som er en verdensledende markedsaktør.

Havn og bilimport

Drammen Havn og spesielt bilimporten har i mange år vært en viktig driver for næringsutvikling i vår region.

Drammen har siden 1964 utviklet seg til Norges desidert største bilimportshavn. Nesten 100.000 biler tas i mot på årsbasis og klargjøres med utgangspunkt i havnen.

Jernbanen har overtatt en del av importen som tidligere gikk over kaikanten. Drammen havn har tilrettelagt for dette, og faktisk økt markedsandelen på bilimport. Dette tallet ventes å svinge i årene som kommer med svingningene i bilsalget.

Tidligere var ringvirkningene av bilimporten relativt større. Etersom bilfabrikkantene ønsket styring på bilen helt frem til forbruker, er det blitt mindre overrislingseffekt. Like fullt er Drammensregionen ”bilregionen”, og da særlig konsentrert til Drammen og Lier.

Regionen som bo- og leveområde

Drammen og omegn er blitt et særlig attraktivt bo- og leveområde, noe som i seg selv er blitt en viktig driver. Med sin nærhet til Stor-Oslo, Kongsberg og Vestfold er det mange som foretrekker å bo her.

Lier og Nedre Eiker har lenge hatt en relativt høy befolkningsvekst og dermed fått en ung befolkning som like gjerne pendler til arbeidsplasser i andre kommuner. Spesielt har Lier mange høyt utdannede, og bruttoinntekten er gjennomgående høyere her enn ellers i fylket (bortsett fra i Hole som også er en forstads-/pendlingskommune).

Tabell: Antall personer som bor i Drammen som arbeider i kommuner:

Arb-kommune	2000	2007	Prosentvis vekst
Oslo	3970	3927	-1,1
Lier	2266	2616	15,4
Bærum	1187	1350	13,7
Asker	1049	1282	22,2
Nedre Eiker	745	979	31,4
Røyken	232	452	94,8
Øvre Eiker	318	413	29,9
Kongsberg	130	367	182,3
Sande	142	171	20,4
Svelvik	129	126	-2,3
Ullensaker	142	118	-16,9
Tønsberg	104	114	9,6
Modum	63	111	76,2
Hurum	28	103	267,9

Tabellen ovenfor viser at fra Drammen er det pendlingen ut av fylket som dominerer. Dette forklares særlig ut fra nærheten til Oslo og Akershus Vest, der hovedtyngden av arbeidsplassene finnes. Ellers ser vi at det stadig blir mer populært for drammensere å

arbeide på Kongsberg. Kombinasjonen av sterkt vekst i næringslivet der oppe med bedret veiforbindelse slår særlig positivt ut.

Tabell: Antall personer som pendler inn til Drammen fra andre kommuner.

Bo-kommune	2000	2007	Prosentvis vekst
Nedre Eiker	3566	3746	5,0
Lier	2203	2325	5,5
Øvre Eiker	1363	1500	10,1
Sande	1067	1117	4,7
Oslo	688	1083	57,4
Svelvik	883	910	3,1
Røyken	718	836	16,4
Modum	584	609	4,3
Asker	415	556	34,0
Kongsberg	416	440	5,8
Bærum	323	414	28,2
Hurum	301	337	12,0
Holmestrand	170	229	34,7
Tønsberg	107	219	104,7

Motsatt ser vi at pendlingen fra Oslo, Bærum, Asker og deler av Vestfold er sterkt økende. I forhold til utdanningsnivå er det lavere nivå på de som pendler inn enn de som pendler ut. Velutdannede drammensere reiser til Oslo hvor det er mange arbeidsplasser som passer særlig for dem.

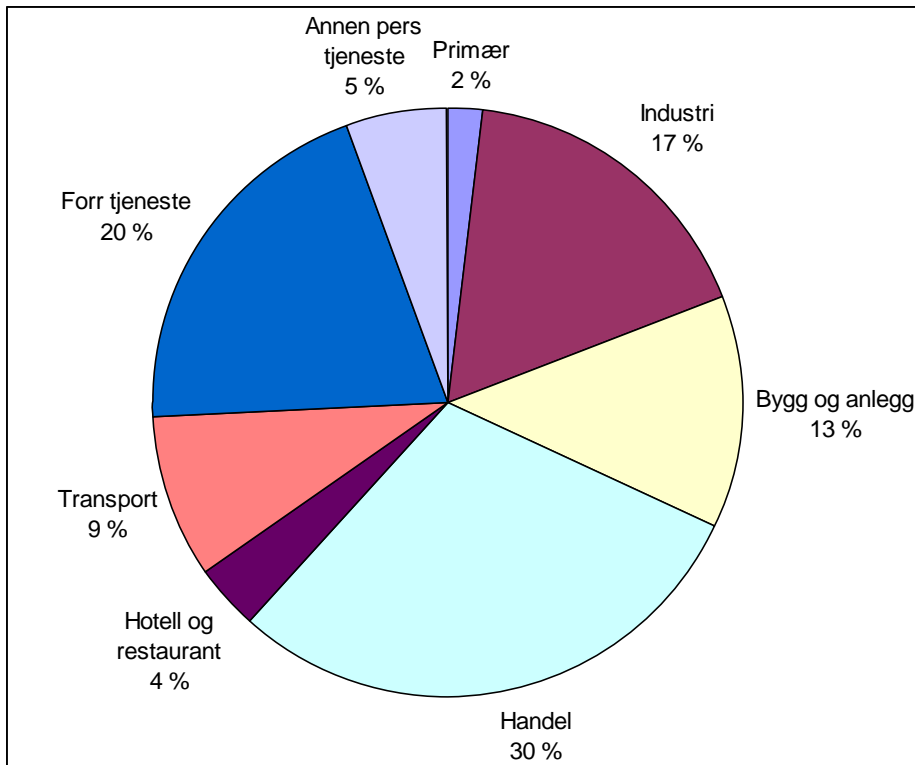
Det at mange med høyt kompetansenivå etter hvert foretrekker å bo i vår region øker sannsynligheten for at de også vil starte næringsvirksomhet her. På grunn av finanskrisen ligger nå etableringslysten nede. Nyetableringer har mye å si for dynamikk og mangfold i næringslivet, men betyr i realiteten lite for den regionale utviklingen.

Vekst i kjøpekraft og etterspørsel etter varer og tjenester

Den økende etterspørsel i Stor-Oslo regionen som Drammensregionen er en del av, har vært en viktig driver for varehandelen i vår region.

Varehandel er som sagt den dominerende næringen i sysselsetting. Den er faktisk like stor som bygg og anlegg og privat tjenesteyting til sammen. Figuren på neste side bekrefter dette:

Figur: Andel av arbeidsplasser i privat næringsliv fordelt på hovedbransjer i kommunene Drammen, Lier, Øvre og Nedre Eiker i 2007. Kilde SSB, registerbasert sysselsettingsstatistikk.

Drammen dominerer bildet og er gjennomgående dobbelt så stor som Lier i hhv varehandel og bygg og anlegg. Ser man på omsetningstallene pr. innbygger i detaljhandel, ligger Drammen og Nedre Eiker på samme nivå.

Med hensyn til privat tjenesteyting faller forstadskommunen Lier nedover på listen. Kongsberg er likevel relativt sterk på privat tjenesteyting. Dette har nok sammenheng med det store akademiske innslaget.

Den største aktøren innenfor varehandel er KIWI som med hovedkontor i regionen omsetter for over 15 mrdr kroner. KIWI har åpnet over 50 butikker i Danmark. En annen stor aktør er Validus i Mjøndalen som bl.a. har all Taxfree-omsetningen på Oslo Hovedflyplass Gardermoen.

Gjennom konseptet "Buskerud handels-senter i Nedre Eiker satses det nå på "handelsturisme" med kulturhus, forretninger, leiligheter og badeland. Nedre Eiker satses i det hele tatt stort på handel og har fått med seg fylkeskommunen på det.

Eiendom

Gamle og nye penger har i løpet av de siste årene blitt investert i eiendom. Dette har til dels vært skattemotivert. I Drammensregionen har vi fått mange nye eiendomsaktører. Vi har ingen store på linje med Oslo og Bergen.

De nye eiendomsaktørene etterspør en rekke tjenester som arkitekttjenester, bygnings-tekniske konsulenter, vaktmestertjenester, regnskapstjenester mv. Slik sett er de drivere

i den nye tjeneste-økonomien. I Drammensregionen er det registret mange nye eiendomsaktører, hvor de aller fleste er hjemmehørende i Drammen. I dagens konjunkturbilde sitter mange eiendomsaktører på vent.

Samtidig florerer byggeplanene. Bare i Nedre Eiker foreligger 19 utbyggingsplaner. Mange av prosjektene er sentrumsbaserte.

Utdanning

Det satses mye på utdanning i Drammensregionen. Spesielt har Drammen kommune siden 1990-tallet tatt et krafttak for å øke utdanningsnivået. Dette har vært en viktig driver i flere henseende.

For å møte kunnskapssamfunnets krav vil ansvarlige myndigheter i Drammen og Buskerud og øvrige interessenter gå sammen i et forpliktende og langsiktig samarbeid. Satsingen handler i sitt vesen om å bygge opp en kultur for læring som "eies" av alle i Buskerud. Satsingen forutsetter en bred tilnærming der "ting settes i sammenheng" og det etableres en infrastruktur som gjør livslang læring tilgjengelig for hele befolkningen.

Det at utdanningsaktørene i vår region nå i samarbeid legger realistiske planer for høyning av kompetansenivået i vår region vil drive utviklingen videre.

Byutvikling/offentlig tilrettelegging

Etter at alle ”pakkene” ble lansert har kommunene, og da spesielt Drammen, satset bevisst på byutvikling. Folk kjenner seg nesten ikke igjen i byen. Byen og regionen har nå fått en attraksjonskraft som virker som driver på næringsutvikling. Vi har i senere år fått en interessant fremvekst av bynæringer med et stort mangfold.

Som ledd i arbeidet med kommuneplanen ble det utformet en visjon for utvikling av drammenssamfunnet: "Naturbania". Der ble også det utformet overordnede målsettinger

knyttet til blant annet økt bolig- og befolkningsvekst samt by- og næringsutvikling. Disse skulle være retningsgivende for utviklingen av Drammen fram mot byjubiléet i 2011.

Føringene i kommuneplanen for Drammen er videreført. Det har imidlertid vært ønskelig med sterkere føringer om utvikling av et bærekraftig bysamfunn, et inkluderende og mangfoldig samfunn, samt å sikre kvaliteten på kommunens tjenester. Derfor har Drammen kommune vært opptatt av tilknytningen til prosjektene "Buskerud-byen" og "Fremtidens byer".

Visjon og målsettinger vedtatt gjennom arbeidet med kommuneplanen knyttes til begrepet:

"Miljø- og kompetansebyen Drammen"

4. Det store bildet - hva har skjedd i perioden?

Historisk bilde – noen lange linjer

Lange linjer har tegnet de rissene vi ser i dag.

For å forstå det som har skjedd i perioden fra 1989 til i dag, må vi gå tilbake til den industrialisering som hadde skjedd i Drammensregionen.

Strømsø, Tangen og Bragernes etablerte seg tidlig som handelssteder og utskipningshavner. Det går noen direkte linjer, ikke minst fra plankebyen på Bragernes, til treforedlingen langs hele Drammensvassdraget og til den strukturen vi har i dag. Dette er særlig godt belyst i Jo Sellæg sin bok til DNF.

Trelastvirksomheten la grunnlaget for internasjonale kontakter spesielt mot England. Slike kontakter viste seg å være særlig nyttige i senere epoker. Treforedlingen ble internasjonalt orientert og fremtidsrettet.

Det er ikke uten grunn at flere av papirfabrikkene fikk engelske navn. "Paper mill" var en betegnelse som ble brukt. En stor del av treforedlingen langs Drammensvassdraget ble bygget opp med engelsk kapital og engelske maskiner. Formuesoppbygging som følge av trelasthandel gikk inn som egenkapital i treforedlingsprosjekter.

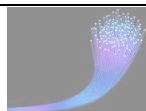
Tidsbilde 2007: De dominerende og bestandige bransjene

Tabellen nedenfor viser de dominerende bransjene i Drammensregionen. Dette er bransjer som fremstår med relativt større andel av ansatte enn det som er gjennomsnitt for landet. På fagspråket kalles dette bransjens lokaliseringkvotient.

Tabellen viser at den elektrotekniske bransjen er spesielt godt utviklet hos oss. Den er faktisk 13-16 ganger så vanlig her som ellers.

Tabell 1: Bransjene med høyest lokaliseringkvotient i Drammen:

Bransje (3-siffer nace)	Lokaliseringkvotient
Elektromotorer, generatorer mv	16,1
Jernbane-, sporvognmateriell mv	14,4
Elektriske kabler og ledninger	13,1
Div grosistvirksomhet	8,9
Tanker, cisterner, sentralvarmeanl.	8,5
Papir- og pappvarerproduksjon	8,5
Andre kjemiske produkter	7,8
Gjenv. av ikke-metallhold. avfall	7,6

Elektroteknikk og jernbanedrift

Den sterke stillingen til den elektrotekniske bransjen har sammenheng med følgende:

Byen fikk tidlig en rekke større produksjonsbedrifter knyttet til elektrisitetsforsyningen, og et stort verksted for jernbanen.

Miljøene knyttet til elektroteknikk og jernbanedrift er fortsatt synlige i dag.

Bildet forsterkes nå gjennom at Jernbaneskolen samler sin virksomhet på Sundland i Drammen.

Treforedling og innvandring

Drammen var lenge landets største papirprodusent, og fabrikkene ble visuelt en viktig del av bybildet. Byen var på mange måter preget av to klasser: Eierne og arbeiderne. Noen middelklasse fantes egentlig ikke. Dette forklarer hvorfor byen ikke fikk det samme utdanningsnivå som andre byer av tilsvarende størrelse.

På slutten av 1960-tallet var det vanskelig å få norsk arbeidskraft til å bekle de etter hvert lavtlønnede skiftjobbene i papirindustrien. Arbeidskraft ble i første omgang rekruttert direkte fra Tyrkia, og etter hvert også fra land i den tredje verden.

Drammen ble gradvis en flerkulturell by, og er i dag den kommunen nest etter Oslo som har flest innvandrere/flyktninger. Det er interessant å merke seg at tyrkerne over tid har klart seg godt i våre lokalsamfunn. Mange har startet opp mekaniske virksomheter som leverer kvalitetsvarer bl.a. til byggeindustrien. Historien viser altså at når

innvandrerne har vært lenge på et sted, så tilpasser de seg norske tenke-, være- og handlemåter.

Fra 1970 til 1985 forsvant det meste av papirindustrien i Drammensregionen. Mange av de tidligere industriarbeiderne fant arbeid innen ekspanderende logistikkvirksomhet (lager, grossist, import og transport), i enkel reparasjonsvirksomhet og i andre servicenæringer.

Det var strukturendringene og miljøkravene opp mot treforedlingen som sparket bena under de fleste papirfabrikkene hos oss. Spesielt bidro det norske kostnadsnivået negativt. Hele tiden gikk det mot større strukturer og mer spesialisering som det ble vanskelig for våre aktører å leve opp til. Mange vil si at man den gang sov i timen. Evnen til å samarbeide var i hvert fall liten.

En sammenhengende vekstperiode på 25 år ebbet ut.

Fra tømmerstokk til bil og andre kapitalvarer

Etter tømmerstokken og eksporten basert på foredling av denne, var det på mange måter importen av bil (definert som driver ovenfor) som fra 1964 av la grunnlaget for ny og betydelig virksomhet, men denne gangen altså basert på handel. De store

bilimportørene etablerte seg med hovedkontor i regionen. Mange arbeidsplasser ble etablert med utgangspunkt i det som hører bilen til.

Det var det at man fikk godset til å flytte på seg (først tømmer, senere bil og andre kapitalvarer) som la mye av grunnlaget for

det hele – industrialisering og senere handel med kapitalvarer.

Logistikk-knutepunkt som basis

Drammen fikk ord på seg for å være et godt logistikkknutepunkt. Her møttes bil, bane og havn, og grunnlaget for inter-modalitet (fleksible overganger) ble lagt.

Skulle man serve det norske markedet kunne man nå det meste fra Drammen. Vår region hadde kort vei til alt. Det har hele tiden vært regionens største styrke.

Sørlandsbanen og Bergensbanen gikk gjennom regionen, og det var kort vei til

Dovrebanen. Og så må vi selvfølgelig nevne E18 som ved siden av E6 er ryggraden i transport-Norge.

I dette perspektivet vokste det frem en stort miljø av transportbedrifter. Var det noen som merket ringvirkningene av veksten, så var det nettopp transportnæringen. Nye transportbedrifter etablerte seg og ble lokalisert i hele regionen.

Underleverandørindustri etablert – spesielt teknisk

Drammensregionen fikk tidlig en omfattende underleverandørindustri som hjelpebedrifter, servicebedrifter og forsyningsbedrifter til spesielt treforedlings- og skipsbyggingsindustri. Denne industrien preget byen og regionen til langt ut i 1980-årene.

Etter hvert som treforedlingsbedriftene ble borte, gikk dette ut over underleverandørvirksomheten. Bak hver arbeidsplass i basisindustri var det flere arbeidsplasser i avledet virksomhet (kjøpmenn inkludert). Sammenvevde lokalsamfunn som Gulskogen, Landfalløya m.fl. forvitret.

Stort elektroteknisk miljø var seg selv nok

Etterspørselen etter elektrisk materiell og det store behovet for installasjon i hjem, handel og industri var forutsetningene for at Drammensregionen ble viktig for bedrifter som satset på produksjon av kabler, ledninger, transformatorer, generatorer, apparater og lamper til et raskt voksende elektroteknisk marked.

De store elektrotekniske bedriftene var ofte seg selv nok. De var lite integrerte mot regionens øvrige næringsliv. Når de ble borte, fikk ikke dette alvorlige konsekvenser for det etablerte næringslivet.

Effekten mot næringslivet i slike sammenhenger er altså avhengig av antallet og størrelsen på underleverandører.

Inn i offshore/maritim-alderen – det store skiftet

Det store skiftet rent industrielt kom med den vellykkede omstillingen på Kongsberg og fremveksten av en ny og meget lønnsom industri der. Kongsberg virket som et lokomotiv på næringer som maritim virksomhet, olje og gassutvinning, forsvars- og romteknologi og sikkerhet. Vekstimpulsene var mange.

Disse miljøene hadde viktige forgreninger innover mot Asker, Bærum, Oslo (Skøyen) og mot Vestfold (Horten). Den nye industrien stilte meget strenge krav til presisjon og nøyaktighet, noe som flere av våre tradisjonelle underleverandører maktet å leve opp til.

Det som ble igjen av leverandørindustri i vår region klarte etter hvert å innrette seg mot

det nye industrielle komplekset. Igjen ser vi at det som var, skapte grobunn for det nye.

For den nye underleverandørindustrien ble nisjer og skreddersøm stikkordene. Det var viktig å bli best på det lille. Bedrifter som HTS Maskinteknikk AS og Tech Skotselv AS ble det, for å nevne noen.

Bort med tradisjonell industri og standardproduksjon

Mye av den tradisjonelle industrien som ellers fantes ble borte som følge av omfattende strukturendringer. På standardvarer nyttet det ikke lenger å konkurrere internasjonalt. De som ikke hadde kommet langt i automatisering opplevde at det ble for dyrt å produsere i Norge. Det som fortsatt er igjen av standardproduksjon krymper for hvert år som går.

En bedrift som ABB National Industri hadde så sent som i 1994 hadde rundt 500 ansatte på Brakerøya. På grunn av ny energilovgivning gikk markedet til bunns, og byggingen av nye transformatorer og generatorer i Drammen stanset opp. I 2000 var det bare 75 ansatte igjen. I dag driver

ABB i Drammen mest med reparasjon og service på de produktene de engang laget.

Typisk gikk det verst ut over de bedriftene som ville gjøre alt selv. ABB-bedriftene var blant disse. Mangel på bredde og fleksibilitet drepte de store. De mindre som så seg om etter nye markedsområder i tide, klarte seg bedre. Derfor har det alltid vært en underskog av SMB-bedrifter i Drammen. Det at omstillinger har blitt gjennomført uten at mange underleverandører kollapset, har vært en lykke for regionen. Ser man på listen over de største vareproduserende bedriftene fra tyve år tilbake, er det få igjen i dag. Selskap som oppsto på gamle fabrikkområder konsentrerte seg mer om eienomsforvaltning og utvikling.

Grafisk miljø forvitret

Drammensregionen fikk tidlig et betydelig grafisk miljø. For tyve år siden omsatte grafiske bedrifter i Drammen alene for ca. 500 mill.kr. I størrelse var grafisk industri tredje største bransje.

Ny teknologi ville påføre de grafiske bedriftene uforholdsmessige store investeringer. På 90-tallet måtte man ha stor kapasitet for å overleve, noe som gjorde det

vanskelig for de bedriftene som skulle betjene et land som Norge. Det å forene et lite marked med stor kapasitet lot seg ikke gjøre. Dessuten var det ikke lett å internasjonalisere denne industrien.

Konsekvensen av dette var at flere grafiske bedrifter begynte å importere fra Tyskland og andre steder fremfor å produsere selv.

Fremvekst av gazelle-bedrifter

Drammen ble Årets Gazelleby i Dagens Næringslivs rangering av vekstkraftige kommuner i 2006, med Lier på tredje og Kongsberg på tiendeplass. Året etter ble Drammen nr to i samme kåring, så vidt slått av Tønsberg. Som Gazellesteder er Drammen og Lier godt posisjonert.

Fremveksten av gazeller i vår region kan forklares gjennom dyktige gründere og bedriftsledere som lykkes i forhold til egen

forretningssidé. Dernest har de hatt konjunktorene med seg. Noen konsernbedrifter har også hatt særdeles gunstige konsernmessige rammebetingelser.

Det finnes gazellebedrifter i alle næringer. Det typiske er at gründeren har funnet en nisje med stor lønnsomhet. Det kan være så spesielt at ingen andre enn bedriften vet om nisen.

Ytre påvirkninger viktig

Hele tiden har det vært samfunnsendringene og beliggenheten som har vært viktige for Drammensregionen. Med vår strategiske plassering fikk vi alle mulighetene i fanget etter hvert som velstandsutviklingen og etterspørselen utviklet seg.

Det er et faktum at samfunnsendringene i løpet av perioden skjedde i et stadig raskere tempo. De som var dyktigst til å tilpasse seg kom best ut på markedsplassen.

Nå er det markedsorientering og evne til å se på markedet som gjelder. Det å fokusere for mye på egne produkter kan være farlig, særlig i omstillingstider.

Full fart mot tjenesteøkonomi

Det store skiftet kom for ca. tyve år siden etter hvert som nøkkelbedriftene valgte å ”outsorce” oppgaver som regnskap, lønn og senere full drift av databaser og -systemer. Det ble lagt et grunnlag for en omfattende rådgivnings- og servicetjeneste.

I dag har regionen fått et stort innslag av løsningsorienterte og tjenesterettede bedrifter. Dette er bedrifter innenfor tjenesteøkonomien som leverer løsninger som forenkler hverdagen for kundene. I denne

kategorien kommer IKT-næringen, konsulentene og rådgiverne.

Vi har fått etablert et omfattende konsulentmiljø. Det er naturlig å fremheve miljøer som Rambøll, Multiconsult, Ernst & Young, PWC mfl. Og så har vi et arkitektmiljø av en viss størrelse.

Vi er relativt store på advokatsiden. Et firma som Svensson & Nøkleby har hele 30 advokater i tjeneste og er det største advokatkontoret utenfor Oslo.

Hele tiden vekst i varehandelen

Med velstandsutviklingen (mye pga av Nordsjøen og billigimporten) kom også varehandelen med full tyngde til byen og regionen. Vi fikk mange av de store varehusene. Det er naturlig å nevne CC (var spesielt tidlig ute), Buskerud Storsenter, Liertoppen kjøpesenter, Maxi Storsenter og Gulskogen senter. Mye av omsetningen ble

tatt bort fra sentrumsbutikkene. Spesielt i Drammen ble det gjennom ”Byen Vår Drammen” gjort et prisverdig arbeid for å holde på sentrumshandelen. Det lyktes byens aktører å få etablert kjøpesentre også inne i selve byen. Nevnes her bør Torget Vest og Magasinet, som begge har vært viktige for selve byutviklingen.

Det offentlige hjalp til

Ved innledningen til perioden fikk vi alle ”pakkene” (kloakkrammeplan, miljøpakke og veipakke). Det la mulighetene for at spesielt Drammen ble forvandlet fra et vegkryss til en elveby der folk kunne trives. Byutviklingen i seg selv skapte nye muligheter for næringsutvikling. Vi fikk typiske bynæringer og med en veldig vekst i offentlig sektor. Mange forente krefter i spesielt å utvikle byen Drammen. Ved siden av en dyktig politisk og planfaglig ledelse har eiendomsutviklere og arkitekter bidratt til byfornyelsen.

Det var først og fremst teaterbrannen i 1993 som utløste den store mobiliseringen. I vår

bevissthet går det en direkte linje fra brannen i Drammens Teater til byggingen av Ypsilon. Med Ypsilon og Papirbredden tok Drammen som by skrittet inn i det post-industrielle samfunnet.

Det offentlige, og da spesielt Drammen kommune, har mye av æren for at regionen i løpet av tyve års perioden har beveget seg fra dyp krise til suksess. Ypsilon åpnet tyve år etter kampanjen Drømmen om Drammen. Med Ypsilon har byen og regionen fått det elegante symbolet for vekst og fremtidsrettet tenkning.

Byutviklingen i Drammen de senere år har gitt byen en rekke nasjonale og internasjonale priser. Miljø- og kompetansebyen Drammen er i en spennende utvikling, og i 2011 feirer byen sitt 200-års jubileum.

I siste kommuneplan er behovet for bærekraftig næringsutvikling særlig understreket.

Næringslivets størrelse i Drammensregionen

Næringslivets størrelse i en region (oftest flere kommuner i samme fylke) må ses i forhold til befolkningsgrunnlaget. For å sammenlikne regioner med hensyn til næringslivets størrelse tas det utgangspunkt i antall arbeidsplasser i privat næringsliv i prosent av befolkning.

Det viser seg at regioner med mye næringsliv i forhold til befolkning enten er storbyregioner eller distriktsregioner som ligger langt fra storbyene, slik at de ikke kan basere seg på arbeidsplasser i naboregioner Hal-

lingdal og Kongsbergregionen er distriktsregioner som kommer høyt på landsoversikten samlet sett.

Drammensregionen ligger for nært Oslo til å score høyt på næringstetthet.

Oslo og Akershus Vest (med Bærum og Asker) har størst næringstetthet i landet. Bare Oslo har mange tusen arbeidsplasser mer enn byen trenger, noe som gir grunnlag for en betydelig innpendling fra vårt område.

Utviklingen i antall bedrifter

Ser vi på utviklingen i antall bedrifter (kilde SSB) totalt i perioden 2002-2008 finner vi følgende:

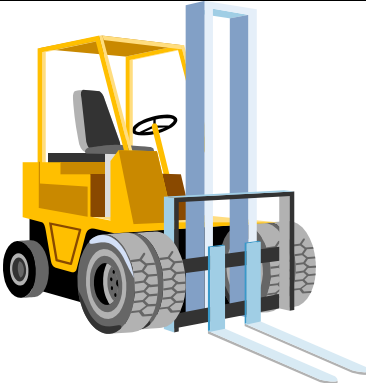
	2002	2004	2006	2008
 Bedrifter				
Drammen	5356	5350	5861	5971
Øvre Eiker	1628	1607	1734	1719
Nedre Eiker	1420	1456	1584	1645
Lier	2024	2135	2267	2387

Vi ser at Drammen faktisk har flere bedrifter enn de tre andre kommunene til sammen (mht sysselsetting nesten like mye). Det har

vært en jevn netto vekst i antall bedrifter i perioden i alle kommunene. Mange har kommet til og noen har falt fra.

Industribedriftene

Ser vi på utviklingen i antall industribedrifter i perioden 1999-2007 finner vi følgende:

	1999	2007
 Industribedrifter		
Drammen	285	233
Øvre Eiker	93	93
Nedre Eiker	92	85
Lier	93	99

Her er ikke Drammen relativt så dominerende. Legg merke til at Lier faktisk har hatt en økning i antall industribedrifter de

siste årene. Dette spesielle forholdet blir berørt i kommunekapitlet knyttet til Lier.

Mange startet for seg selv

Mulighetene og mangfoldet har i de senere år gjort at mange har startet egne virksomheter uten ansatte (sin egen lykkes

smed). Dette bekrefter at vi er på vei inn i det entreprenørielle samfunnet (som riktignok hemmes noe av finanskrisen).

Tabell: Antall nyregistreringer i Enhetsregisteret.

	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
										
Drammen	610	794	596	689	633	697	875	886	816	812
Øvre Eiker	127	181	159	169	163	167	190	197	162	181
Nedre Eiker	163	235	160	188	199	187	209	238	235	211
Lier	187	324	228	256	223	224	308	295	325	262

Dette er kanskje den viktigste trenden i næringslivet for tiden (riktignok modifisert gjennom finanskrisen): Mange søker et arbeidsliv der man kan være uavhengig av en arbeidsgiver. Folk ønsker nå i større utstrekning selv å skape arbeidet og ta ut de

underliggende verdiene i markedene. Internett gjør det mulig for den enkelte å differensiere seg, utnytte nisjemuligheter og skape 1:1 situasjoner på en helt annen måte enn tidligere.

Velfungerende virkemiddelapparat

Det offentlige har organisert et virkemiddelapparat som stimulerer innovasjon og nyetableringer i regionen. Dette arbeidet utføres av EtablererKompetanse i samarbeid med Innovasjon Norge og andre aktører

som Papirbredden Innovasjon mv. Senter for flerkulturell verdiskaping, Inkubator Sundland, Papir-bredden og Kultur-inkubatorene på Union Scene er alle aktører i dette nettverket.

Defineres som vellykket

Drammensregionen posisjonerer seg som en vellykket næringslivsregion på landsbasis. Det er grunn til å tro at Drammensregionen og Kongsberg-regionen vil posisjonere seg ytterligere på næringslivsindeksen. Begge regioner har innslag av næringer som utvikler seg kraftig. Industrien og service-næringene klarer seg bedre enn på lenge, og hotell og restaurantbransjen gjør det også bedre enn før.

Det har i det hele tatt rent markedsmessig vært en betydelig vekst i regionen. Mange har klart å utvikle seg på nisjer. Det å være leveringsdyktig på skreddersøm er blitt et begrep på tvers av næringer og virksomhetsområder.

På mange måter har den aktuelle tidsepoken på 20 år vært en utpreget og revolusjonær tid.

5. De viktige sammenhengene - hva forklarer det som har skjedd?

Økonomisk vekst

Det som har skjedd i perioden fra omkring 1989 og til i dag speiler på mange måter utviklingen i norsk og internasjonal økonomi. Den økonomiske fremgangen vi fikk ble ledsaget av store strukturelle endringer. Endringene kan vi spore i produktivitetsvekst, næringsstruktur, velferdsøkning, endret forbruksmønster og det

offentliges økende betydning for fordeling av ressursene.

Den økonomiske veksten, ikke minst pga offshoreaktiviteten og forbruket var hoveddrivkreftene bak endringene, samtidig som strukturendringene fremmet vekst.

Offshore/maritim

Etter at investeringer hadde vært mindre attraktive, ble det i perioden mye optimisme pga økte oljepriser og større investeringer i offshoreindustri og maritim virksomhet. Gjennom en rekke underleveranser ble Drammensregionen en viktig aktør inn i dette.

Bedriftene har også i liten grad kommunisert om dette. Det at to bedrifter i samme bransje har samme postnummer er ingen garanti for samarbeid. Først når det kommer inn en katalysator som har legitimitet til å drive samhandlingsprosesser skjer det noe. Det har vi sett på Sørlandet og i Hordaland.

Etter vår oppfatning har vår rolle som underleverandør vært lite påaktet.

Ikke industri alene

Perioden 1989-2009 preges spesielt av tre internasjonale tendenser:

- Mindre vekt på industri
- Globalisering
- Overgang til en tjenesteøkonomi.

Det har blitt en økende erkjennelse av at en region lever av offentlig og privat verdiskaping gjennom et mangfold, ikke av industri alene. Offentlige bedrifter i regionen er også en viktig bidragsyter og premissgiver for vekst og utvikling.

Drammensregionen speiler mye av det som er normale langtidsbaner for en vekstøkonomi. Restene av det gamle skaper grobunn for det nye. Det er i randsonen av det gamle at mye av det nye bygges opp.

De regionale skiftene som har kommet, innebærer en god del avindustrialisering. Dette vises i den regionale strukturen til de forskjellige næringene gjennom statistiske øyeblikksbilder. Det er tjenestesektoren som nå dominerer.

Utover SSBs struktur tall som er gjengitt i rapporter fra Telemarksforskning, og som

danner grunnlag for NHO's næringsbarometer, viser vi her til det nylig fremlagte næringsbarometeret for Drammensregionen som Erik Wilberg ved BI Dram-

men har hatt det faglige ansvaret for. Oppdragsgiver for barometeret er DNF i samarbeid med Mediehuset Drammens Tidende.

Over mot tjenesteøkonomi

Det er omstillingen fra en industriøkonomi til en tjenesteøkonomi som forklarer at Drammensregionen er blitt vekstkraftig. Dynamikken henger sammen med den nye strukturen vi har fått. En gunstig næringsstruktur i en region er et spørsmål om den har vekstkraftige tjenestenæringer.

Drammensregionen er en vinner fordi regionen har hatt positive "regionale skift".

Det har vært mange aktører og gründere som har investert i Drammensregionen de siste ti årene. Dette begrunnes med at de har fått mulighet til god avkastning på sine investeringsprosjekter. Store familieformuer er blitt etablert.

Fra industrimarked til forbrukermarked og individualisering

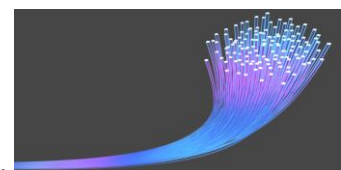
Drammensregionen har omstilt seg fra å være et klassisk industrisamfunn med utspring i treforedling, elektroteknikk og underleveranser til industrimarkedet. De store bedriftene i regionen i perioden 1986-1989 var i B2B-markedet (Business to Business).

I dag er regionen blitt et typisk forbrukersamfunn basert på tjenesteyting og varehandel som betjener en stadig økende befolkning og økning i kjøpekraften.

Næringslivet utover industri er nå hovedsakelig B2C (Business to Consumer) orientert.

Men fortsatt er Drammensregionen relativt stor på elektroteknikk. Denne bransjen har vært den mest stabile i skiftende tider. Selv når store elektrotekniske bedrifter har faset ned virksomheten, har miljøet klart å bestå. Dette berger for at elektroteknikk er en strategisk faktor å regne med i fremtiden.

Bransjen Elektroteknikk har vært den mest stabile i skiftende tider.

6. Innspill på hva som forventes å skje

Dette kapitlet vil handle om evnen til å se inn i fremtiden. Vi vil referere til fenomener og tilstander som avhenger av menneskelige valg. Mange av disse valgene er allerede foretatt.

Med basis i at Drammensregionen primært ønsker å satse på utdanning og bo- og levekvalitet, er det grunn til å tro at overgangen til tjenesteøkonomi vil forsterkes. Dette fordi det er mer usikre utsikter for varehandelen og den spesialiserte industriproduksjonen rettet mot offshore.

Fra fabrikker til tjenester

Vår prognose er at utviklingen vil fortsette fra fabrikker til tjenester. Drammensregionen vil i økende grad bli utnyttet til bærekraftige kombinasjoner av bo og næring. Vi ser trenden i kommunene rundt Stockholm. Det viktigste anliggende blir lyn-

raske kommunikasjoner til Oslo, Gardermoen og Kongsberg. Flytoget til Drammen vil være et virkemiddel i så måte. Satsingsområde blir videre bosetting og næringsutvikling, ikke minst rundt flytoget og hurtiggående transportmidler.

Stadig nye impulser og drivere

Menneskene som etter hvert bosetter seg her (og de blir stadig flere pga attraktivitet, sentralisering og innflytting) vil være åpne for nye impulser. De vil etterspørre stadig nye tilbud og tjenester fra for eksempel kreative yrker og kulturnæringer.

Det blir skapt nye verdier som gir grunnlag for nye tjenester. I randsonen av det som har vært dukker det nye opp. Vi ser det med +boligene på Union Brygge. Her smelter

bosetting og tjenesteutvikling sammen. Nye beboere krever stadig nye former for service.

Den nye driveren vil være å skape "livskvalitet i bymiljø". Tilstøtende tjenester til det å bo og leve blir det nye. Mange vil kapitalisere på det. Vi ser dette i de nye forretningsprosjektene som kommer. De tenderer inn mot bo- og levekvalitet.

Drammensregionen er med andre ord på vei inn i det post-industrielle samfunnet.

Fremvekst av innovasjonsparker

Næringslivet vil mer og mer utvikles ut fra konseptuelle plattformer. Vi får innholds-baserte småklynger av bedrifter grundet på konseptuell tydelighet. Det kan være innenfor samme hus, samme senter eller samme park/kvartal i et innovasjonsmiljø. Det vil bli en spissing inn mot komparative fortrinn i ulike industri- og tjenestenæringer.

Og vi vil se at infrastruktur og uformelle møteplasser blir dannet omkring klyngene. Forskning, næring og politikk blir pakket

sammen. Og merverdier vil bli sannsynliggjort.

Innovasjon vil bli den nye samspills-filosofien. I Drammensregionen vil vi kunne dyrke frem helt unike samspillsvariasjoner. Det kan være på spesielle nisjeområder som barnebok og dataspill, rytmisk musikk og management osv. Det er entreprenørskapet blant dagens 30-åringene som driver frem dette. I denne sammenheng er miljøet rundt Union Scene en viktig premissgiver og møteplass.

Klassisk varehandel på hell?

Varehandelen knaker i strukturene. Marginene presses blant de store aktørene. Men fortsatt er det stor omsetning i butikkene.

Den oppvoksende slekt vil ha kreativitet, kultur og opplevelser. Det vil de få på morgendagens kjøpesentre. Disse vil ha mange fellestrekk med opplevelsesparker. Det å handle og oppleve går hånd i hånd. Visjonen fra handelsnæringen er at de skal ta hånd om oss gjennom hele livet. Selv begravellesbyråer vil vi kunne vente og finne

på de nye sentrene. Vi ser de nye trekkene innenfor "Business Migration". Nå begynner man å bevege seg bort fra det tradisjonelle. I varehandelen utvikles det servicebedrifter som mer og mer baseres på bekvemmelighetsvarer.

Det hele tenderer mot "City-Life" – på og utenfor den fysiske byen. Alt skal være rent, sikkert og tilgjengelig.

På vei inn i en virtuell verden?

Mer og mer legger vi som forbrukere vekt på deltakelse, interaktivitet og lek. Mange av oss er på vei inn i en virtuell verden. De fleste bruker nok fremdeles mest tid på ordinære

medier, slik som film og TV, men stadig flere bruker tid på forbrukerspill. Vi opptrer snart like mye i den virtuelle som i den virkelige verden.

7. Nåværende og fremtidige behov for arbeidskraft

Fleksible arbeidsmarkeder

Der er grunn til å tro at det går mot mer fleksible arbeidsmarkeder. Myndighetene åpner nå for mykere regler ved permitteringer og oppsigelser. Man innser at i en tid med knappe arbeidskraftressurser, må man styre det hele dit hvor produktiviteten er størst.

Jo enklere arbeidsplasser kan brytes ned, jo lettere blir det å skape nye. Gamle og nye jobber smelter på denne måten sammen. Skiftene går smertefritt og greit uten at det knaker for mye i strukturene.

Entreprenørielt samfunn

Vi beveger oss mot det entreprenørielle samfunn. Entreprenørskap er kult (bekreftes av engasjementet i videregående skole) og tar stadig nye former. Sosialt entreprenørskap blir viktig.

Det nye mønsteret er at folk flest vil arbeide med det de har lyst til. De kan godt godta en deltidsjobb som gir noenlunde sikker

inntekt. Men så vil de ha noe i tillegg som ligger tettere opp til hobby og interesse.

Det er vanskelig å spekulere i nåværende og fremtidige behov for arbeidskraft. Vi vil tro at mange vil ønske seg en sikker deltidsjobb i offentlig eller privat sektor. Så vil man kanskje ønske seg en tilleggsjobb i en annen verden – enten den er virkelig eller virtuell.

Internett forandrer alt

Den nye generasjonen mennesker er vokst opp med internett. Og når vi vet at internett kommer til å forandre svært mye – ikke minst måten vi tenker og handler på – så sier det seg selv at vi vil få mange internett-baserte jobber, som ofte vil være virtuelle.

For å møte denne utviklingen blir det viktig at alle lærer seg grunnleggende ferdigheter.

Digitale ferdigheter regnes blant slike. 5-10 åringen vil lære seg dataspill. Hun vil spille videre på PC når pappa har lest i barnebogen. Det blir snart en selvfølge at en barnebok skal ledsages av et virtuelt PC-spill.

Mye tyder på at det postindustrielle samfunnet blir et ”spillsamfunn”. Og vi er på god vei dit!

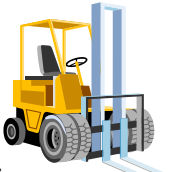

8. Tidsbilde: Næringsstrukturen for 20 år siden – der og da

Det er viktig å begripe tidsånden og tidsbildet. Redaktøren av dette dokument er

heldigvis gammel nok til å huske en del av hvordan det var.

Næringsstrukturen i 1989

I følge SSB's statistikk for 1989-90 var hovedbildet i næringsstrukturen i de fire kommunene følgende:

	Totalt	Lier	Drammen	Øvre Eiker	Nedre Eiker
 Jordbruk	1215	590 (48 %)	168	339	118
 Industri Andel verkstedind. Andel elektroarbeid	9714	1704	4587 (47 %)	1474	1949
 Varehandel	10662	1712	5739 (54 %)	1256	1955

Det som er betegnende for dette tidsbildet er at industrien var nesten like stor som varehandelen i sysselsetting. Vi ser at Drammen var den dominerende industriaktøren med nesten halvparten av industrisysselsettingen.

Verkstedindustrien dominerte og svært mange var beskjeftiget med elektroarbeid.

Dette kan selvsagt forklares med det store elektrotekniske miljøet i byen. ABB National Transformer var en kjempe i bybildet.

Det var også mye treforedling, grafisk og forlag i byen. Hele 974 personer var beskjeftiget med dette i 1989.

Og fortsatt sto jordbruket sterkt, og da spesielt i Lier.

Skjermet og konkurranseutsatt industri

På 1980 tallet begynte konkurranseutsatte bedrifter å sette flere av sine tradisjonelle rutineoppgaver ut til underleverandører. Slike tjenester ga ofte grunnlag for ny og selvstendig virksomhet i tjenesteyting. Uten klarhet i slike forhold vil man ikke forstå strukturen på det hele.

Det er med andre ord viktig å merke seg at forskjellen mellom skjermet og konkurranseutsatt (utekonkurrerende) industri ble noe utvisket omkring 1989. Det vokste opp en individualisert nisjeproduksjon som ikke var like sammenvevd som den man hadde tidligere.

Jernbaneknutepunkt

Drammen var allerede etablert som et viktig knutepunkt, ikke minst på jernbanesiden. Det var lett å flytte på gods med utgangspunkt i Drammen, noe som la hele grunnlaget for industrialiseringen. Før ble godset flyttet på vassdragene. Nå ble

jernbanen og veiene de viktigste transportårene. Som jernbaneknutepunkt var Drammen spesielt viktig. På jernbaneverkstedet på Sundland var flere hundre mann i arbeid. Der hadde man alt rundt jernbane: Tog + drift/vedlikehold/ ombygging.

Offshore i vekst

Samtidig med dette fikk vi videreutvikling av den norske olje- og gassvirksomheten (egentlig 40 år i år). I forhold til den omfattende verdikjeden som her ble dannet, etablerte Drammensområdet seg som en pålitelig aktør på *fabrikasjon*. Dette var selvsagt naturlig, fordi det var det man kunne. Nær sagt hva som helst kunne fremstilles med utgangspunkt i vår leverandørindustri.

Det som var igjen av produksjonsbedrifter i området hadde kompetanse og styrke (holdninger) til å levere.

Engineeringsselskapene, som hadde etablert seg i Asker og Bærum, hadde en nøkkelrolle i offshoreprosjektene. Det samme hadde Kongsbergindustrien med sin overlegne og spissede kunnskapsbase.

Industri og teknikk

Næringsstrukturen i 1989 var mye preget av industri og teknikk. Bragernes, Strømsø og Tangen var etablerte som de viktigste industrielle brohodene. Det hadde vokst frem en variert industri og handelsliv, men

hvor altså mye av dette hadde omstillingsproblemer.

I 1986 var det bare få treforedlingsbedrifter tilbake, nemlig Sunland-Eker, Union og Star

Paper Mill her i Drammen og Holmen-Hellefoss i Øvre Eiker. Der hvor Papirbredden Kunnskapspark ligger i dag, var det fortsatt produksjon til langt ut i 1980-årene.

Sett i ettertid vil vi si det var en lykke at treforedlingen ikke klarte omstillingen.

Hadde den gjort det, ville vi ikke fått den heldige overgangen til tjenesteøkonomi og sentrumsbasert boligkvalitet som vi har påpekt.

Teknisk industri - oljerelatert

Denne industrien var godt etablert i Drammen og omegn. På Tangen hadde for eksempel Drammen Stål (tidligere Drammens Jernstøperi) omfattende produksjon av kraner, støperivirksomhet, kjøleutstyr med mer og etter hvert utstyr til Nordsjøen og oljevirkosomheten.

Etter hvert som oljevirkosomheten skjøt fart på 1980-tallet, bidro dette i noen grad til å stabilisere industriens sysselsetting, mens i tradisjonell industri fortsatte nedturen. Nedgangen i det tradisjonelle rammet særlig innlands-Norge med Buskerud og Drammensregionen. Langs kysten klarte man bedre å holde på det som hadde vært.

Skipsbygging

Innskrenking og nedleggelse fra andre halvparten av 1970-tallet hadde særlig rammet skipsbygging. Men ved Drammen Slip & Verksted ble det fortsatt bygd fryseskjip, som det var etterspørsel etter. I 1966 hadde Drammen Slip utviklet en ny

type hurtiggående kjøleskjip for frukttransport.

Senere fikk Drammen Slip & Verksted navnet Drammen skipsreparasjon. En treffende betegnelse for den omstillingen som kom.

Havnevirkosomhet

På havna hadde man betjent skjip på korte og lang reiser (ref. fruktimporten). Men så skjedde det altså noe som satte fart i det hele. Den stigende oljeprisen forsterket høykonjunkturen i 1990-årene og importen økte. Drammen Havn grep muligheten og

utviklet seg til landets største bilimports-havn. Det var egentlig japanerne som så potensialet i Drammen Havn. Havnen ligger i enden av en brakkvannsfjord, noe som gjør det mulig å lagre biler på land uten at de ruster.

Elektroteknisk industri

I lang tid hadde EB National Elektro på Brakerøya produsert trafoer og generatorer. Bedriften var faktisk Drammens største med virksomhet i utlandet. Som en multinasjonalt bedrift stilte EB i samme klasse som Dyno og Kværner. Internasjonaliseringen av norsk industri hadde begynt for alvor.

Nevnes her bør Alain F. Angelil som en av Norges dyktigste gründere. Han evnet å gründe ELTEK og bygge opp avdelinger over hele verden. Gjennom å videreutvikle

seg fra brannsikring til telekommunikasjon ble han en internasjonalt anerkjent aktør.

Osråmfabrikken på Brakerøya produserte alle slags glødelamper. I alle år uten avbrytelse. Videre så hadde Norsk Kabel-fabrikk produsert alle typer kabler fra helt tilbake til 1913.

Den gangen representerte elektroteknisk klynge i Drammen om lag 1,8 milliarder kroner i omsetning. Det var mye penger selv målt mot dagens kroneverdi.

Grafisk

For tyve år siden var som nevnt grafisk den tredje største næringsklyngen i Drammen. Vi nevner bedrifter som Papirteknikk, Tangen Trykk (som senere flyttet ut av regionen), Lyche mfl. De grafiske bedriftene var en del av det tekniske miljøet i byen og regionen.

Vi hadde mange bedrifter innen grafisk som leverte alt fra emballasje til industrielle produkter og til konvolutter til kontor-markedet. Drammen var et kjent og anerkjent grafisk miljø.

Næring og nytelse

Dette miljøet omfattet bl.a. den gamle familiebedriften Aass Bryggeri, Delikat og Drammens Is. Delikat, som senere ble kjøpt opp av Mills, er behørig omtalt av Jo Sellæg.

Aass Bryggeri har overlevd alle struktur- endringer og sammenslåinger knyttet til bryggerinæringen.

Varehandel og kjøpesenter

Drammen hadde vært en relativt stor handelsby veldig lenge, selv om det ikke fantes store handelsbedrifter som i dag. Byen og regionen var tidlig ute med kjøpesentre. CC (Cash&Carry) var etablert, og også på Gulskogen og ved Krokstadelva ble sentre bygget.

Drammen var også tidlig ute med matvarekjede. Nevnes bør her matvarekjeden Elle.

Dannelsen av kjeder førte til prispress på underleverandørene. Dette ble en stor utfordring for mange av våre tradisjonelle

bedrifter som hadde operert med gode marginer. Eksempelvis ble flere av de norske emballeringsbedriftene til næringsmiddel-

industrien (herunder Papirteknikk) presset ut av markedet.

Satsing på miljø

Mange vil si at begynnelsen til Drammens og regionens forvandling var kloakkrammeplanen fra 1986. Pakken ble til i 1991, og kloakken fra opp mot 100.000 innbyggere ble tatt hånd om. Siden kom så "Miljøpakke Drammen", "Vegpakke Drammen" og

transportplanene. Grunnlaget ble etter hvert lagt for en moderne bolig- og byplanlegging. Bortgangen av treforedlingen hadde skapt nye og store rom for by- og næringsutvikling.

Omstillingen på Kongsberg

En annen viktig faktor, som har vært særlig bevisstgjort i næringslivet, var følgende:

De problemene som Kongsberg Våpenfabrikk møtte på Kongsberg ble møtt med en fremragende innsats og omstillingsevne. Kongsberg seilte etter hvert opp som den store motoren for næringsutvikling (spesielt underleverandørutvikling) i Drammensregionen.

Det at Kongsberg tok vare på de flinke, de som viste evne til nøyaktighet i for eksempel rakettproduksjonen, utløste det hele. Denne kompetansen ble konvertert inn i gassturbinproduksjonen og videre inn i offshorevirksomheten.

Hele næringsparken på Kongsberg ble tuftet på nøyaktighet + produktutvikling, med gode relasjoner til USA. Kundene på fly- og rakett siden var kravstore. Dette faktum åpnet også opp muligheter for Kværner i

den andre enden av aksene. Etter hvert som offshorevirksomheten utviklet seg ble det utviklet pumper og teknologi med basis i kunnskapsbasen på Kongsberg og inn mot Oslo. Kværner Eureka i Lier omstilte seg raskt fra ymse mekanisk industri til pumpeproduksjon.

Siden det fortsatt fantes mye bra kunnskap i Drammensområdet og Drammen lå mellom Kongsberg og Oslo, fikk Drammen mange nye muligheter til sin underleverandørindustri. Det var evnen til å levere presisjon og tilgjengelighet som berget regionen vår rent industrielt.

Videre så hadde folk i regionen vært vant til skiftarbeid og arbeidskrevende arbeid i papir- og leverandørindustrien. Slik sett var det egentlig to systemer som ble koblet sammen: Det kunnskapsbaserte Kongsbergmiljøet og det leverandørhungrige Drammensmiljøet.

Horten-miljøet

En tredje faktor bør også nevnes her, og det er Horten-miljøet basert på finmekanikk og elektroteknikk, mye orientert mot Sjøforsvaret. Både Kongsberg- og Horten-historen forteller oss hvilken impuls Forsvaret har vært for næringsutviklingen for vår region.

Man kan si at Drammensregionen både var heldig og dyktig, spesielt fra og med 1992. Aktørene i regionen så mulighetene og gikk etter dem – riktignok litt senere enn andre - med stor evne og pågangsmot.

9. Tidsbilde: Næringsstrukturen her og nå

Dagens næringsstruktur er ganske annerledes enn strukturen for tyve år siden. Regionen har omstilt seg mot kompetanse

og miljø – mest fordi den måtte. Drammen liker å profilere seg som kompetanse- og miljøbyen.

Økt mangfold

Selve mangfoldet har økt vesentlig. De viktigste byggeklossene er fortsatt industri og handel, men disse har fått nye former. Industrien er blitt mye mer kunnskapsbasert og spisset inn mot nye teknologiområder.

Fordi industrien stadig betjenes med færre ansatte, betyr den mindre og mindre i den regionale sysselsettingsstatistikken. Men kompetansemessig og indirekte mht sysselsetting i andre næringer betyr den svært mye.

Mange av våre tjenesteleverandører er egentlig for industri å regne. De utfører riktig nok sine tjenester på utsiden av industriporten.

Handelen drives stort sett gjennom de store kjøpesentrene, som også fungerer som nærsenter/grendehus. For eksempel benyttes Liertroppen kjøpesenter hyppig som treffsted for Tranby-befolkningen.

Tjenesteøkonomi

Det store skiftet har kommet med overgangen til forbrukersamfunnet og tjenesteøkonomien. Nær sagt hele byen og regionen er fylt opp av tjenestebedrifter i alle former.

Dette har sammenheng med at verdikjedene er blitt langt mer komplekse enn tidligere. Før utgjorde selve produksjonen en stor del av kjeden, men nå kreves det mange

tjenester knyttet til stadig nye og kompliserende ledd. Hvert ledd er enkelt i seg selv, men summen blir komplisert.

Når produktkompleksiteten øker, kan det ta mer tid og forbrukes mer ressurser på å søke etter, oppnå, installere, vedlikeholde, oppgradere og disponere produktene enn produksjonen selv. Heri ligger grunnlaget for mangfoldet i tjenester.

Noen tall og observasjoner

Det nylig fremlagte næringslivsbarometeret for Drammensregionen (omfatter DNF sine medlemmer) viser at de fleste bedriftene nå kommer fra tjenesteyting og service – riktig nok med et vesentlig innslag av varehandel.

Mange av bedriftene i undersøkelsen har under 10 ansatte. Bare 5 % av bedriftene er store med mer enn 200 ansatte.

Nesten 80 % av bedriftene i undersøkelsen er ikke direkte eksportrelaterte. Og veldig få har eksportandeler på mer enn 50 %. Konkurransenarenaen for bedriftene er hovedsakelig nasjonal, og i stor grad også lokal/regional. I dette perspektivet må vi ikke glemme at mange av de små bedriftene

– direkte og indirekte – leverer tjenester til store bedrifter som i seg selv er eksportbedrifter. Slik sett viser dette at statistikken kan lyve.

Nesten en fjerdedel av bedriftene – i følge næringsbarometeret - har stor mangel på fagfolk. Mange bedrifter innenfor tjenestesektoren krever spesielle kvalifikasjoner og fagutdannelse. Det er tross alt ikke så veldig mange ufaglærte jobber igjen.

Bil

Drammen og Drammensregionen er blitt hovedkontor for flere importører. Bilene kommer fortsatt i tusentall til byen. Det å være importør er som sagt blitt vanskeligere nå ettersom bil-produsentene vil ha styringen på bilen helt frem til forbruker. Dette gikk særlig ut over NISSAN som tidligere hadde 200 mann i arbeid i regionen.

Bil er en typisk kapitalvare som krever finansiering. Når inntil 100.000 biler skal frem er det viktig for bankene å være representert.

Bilimporten fører til en del arbeidsplasser knyttet til klargjøring og ombygging. Nærmere bilfabrikk enn det kommer man ikke i Drammensregionen. Tar vi med de som direkte er involvert i klargjøring og ombygging, er det ca. 150 arbeidsplasser i Drammen/ Lier (av dette ca 100 på havna).

Alle de vesentlige bilmerkene er representert i Drammensregionen, hovedsakelig lokalisert til Drammen og Lier.

Bil og andre handelsvarer etterspør mange former for reklametjenester. Slik sett er bilen en driver for næringsutvikling på bred front.

Tidligere var tømmerstokken driveren, nå er det bl.a. bilen og alt det som hører bilen til.

IKT

IKT (tidligere EDB)-næringen er dominerende i den nye tjenesteøkonomien. Vi ser det blant annet i de industrielle prosjektene opp mot Kongsberg, der hele 60% av input kommer fra IKT.

Selv om IKT-bedriftene ikke er så synlige i landskapet, kan Drammensregionen by på

høy kompetanse, utfordrende stillinger og et bredt utvalg av produkter og tjenester innenfor IKT. Lønnsnivået er gjennomgående lavere her enn i Oslo.

Det typiske for IKT—bransjen i vår region er at den har egne produkter som er salgbare til mange næringer.

Kreative yrker og kulturnæringer

Vi har i løpet av spesielt de siste ti årene fått et stort innslag av kulturnæringer i regionen. Dette er bedrifter som i dag er små, men som har et potensial til å bli store i det post-industrielle samfunnet som vi er på vei inn i.

Veksten i kulturnæringene har sammenheng med at en stadig mer utdannet og velstående befolkning etterspør mer og mer av dette. Mange av oss er storforbrukere av tjenester rettet inn mot opplevelser. Samfunnet preges mer og mer av opplevelsesøkonomi. Kultur-

næringen sliter med det problemet at den er altfor fragmentert. Det er lite læring mellom kulturaktørene. Generelt er det mye å ta tak i på kultursiden.

Nevnes bør også den gryende film-bransjen i regionen. Som moderne hardware- og innholdsleverandører etableres stadig nye bedrifter. Tenk bare på bedrifter som Cinevation, Catapult Film og Ravn Studio.

Bank og finans

Bank- og finansmarkedet har vært gjenstand for betydelige strukturendringer over tid. Blant annet som følge av dereguleringen av finansmarkedet, teknologisk utvikling og demografiske endringer.

Strategiske valg for å møte disse utfordringene har vært fusjon, oppkjøp og dannelse av allianser mellom banker. Kredittmarkedet er sterkt preget av finanskrisen, der nye prosjekter og kredittrammer vurderes nøyer enn før, og koster mer for kunden.

Eiendom

I senere tid har mange ønsket å realisere familieformuene. Eiendom og børs har vært de mest vanlige investeringsobjektene. Mange har kjøpt eiendom også for utleie til egen kjedevirksomhet. KIWI er et eksempel på det.

Drammensregionen har mange familier og enkeltindivider som er gode på forretningsutvikling. Disse har vist evne til være på rett sted til rett tid. Store formuer har kommet på mange hender. Men som eiendomsinvestorer er aktørene i regionen ikke store.

Eiendomsutviklingen er av den grunn er blitt fragmentert.

Store, kapitalsterke eiendomsutviklere utenfra har i i løpet av de siste par årene kastet sine øyne på regionen. Gamle og forurensede industriområder langs sjøen er plutselig blitt attraktive utviklingsobjekter. Dette vil heve eiendomsverdien generelt langs sjøkanten. Lierstranda med Fjordbyen planlegges nå som neste store investeringsobjekt. Her tas det sikte på så vel bolig som næring.

Varehandel

Næringsstrukturen i dag domineres også av varehandel. Fra nesten å være fraværende på listen over de største bedriftene før 1990, er de nå blitt listetopper. Vi nevner KIWI, Validus, Asko Drammen, Nordic Intertrade, Biltema Norge, Norli Gruppen, Kid Interiør, Mester Grønn, Bauhaus og i tillegg alle kjøpesentrene.

Situasjonen i varehandelen kjennetegnes ved mange etableringer – spesielt mht byggvarer. Mange spør seg om markedet ikke snart er mettet. Fra Liertoppen via CC og Gulskogen til Buskerud storsenter er det nærmest blitt et sammenhengende handelssenter. Det skaper ikke minst utfordringer i forhold til et bærekraftig transportbilde.

Teknisk industri

Mange i Drammensregionen produserer deler til marin og offshore og annen industri. Tar man for seg bransjen mekaniske verksteder omsetter denne alene for om lag 650 mill.kr. fordelt på 16 litt større bedrifter. De største omsetter for vel 100 mill.kr.

Siden 1981 har for eksempel HTS Maskinteknikk AS i Drammen sveiset, frest, drillet og dreid med veldig pene bunnlinjer, og de siste årene har utviklingen vært spesielt imponerende. Bedriften omsetter for henimot 100 mill.kr.

På samme måte har Teknisk Produksjon levert ordrer etter et behov. Her har det vært et tett samarbeid mellom kunde og leverandør på spesifikasjoner. Produktene har fått en fremtredende kvalitet gjennom at man har vært særdeles nøye med innstillingen av alt produksjonsutstyr.

Det å være tidsriktig og levere med den kvaliteten som kreves, har vært styrende for denne type bedrifter. Smarte gründere leverer skreddersøm og legger seg helt i spiss på produktutvikling. De utvikler kompetanse til å kunne levere deler som det stilles svært strenge krav til.

Felles for den nye teknologibaserte underleverandørindustrien – som mye består av 5-10 manns bedrifter – er at de spesialiserte seg på maskinell produksjon av høy- presisjonsdeler. Kundene utvikler sin teknologi, og bedriften gjør jobben med å produsere delene.

Nettverket av leverandører kan nå tilby tusenvis av systemer, komponenter og programmer til alle deler av næringsliv og forvaltning. Den tradisjonelt sterke handelsnæringen har bidratt til å skjerpe forretningssansen hos tekniske leverandører.

Standardproduksjon forvitrer

Den tradisjonelle industrien i regionen fortsetter tilbakegangen. Det er betydelig usikkerhet blant disse, og mange sliter. Teknologien preges av umoderne former. På grunn av usikkerheten tør de ikke investere.

Typisk her er den grafiske industrien som vi tidligere har omtalt. Det er blitt for dyrt å produsere standardvarer i Norge. Her er

man helt avhengig av å automatisere for å kutte arbeidskostnader. Men dette krever igjen store investeringer som bedriftene ikke tør gjøre på grunn av usikkerhet.

Derfor synker andelen av egenproduksjon i slike bedrifter fortsatt.

Forsknings- og utviklingsbedrifter

Det tar gjerne lengre tid å utvikle FoU-krevende virksomheter enn vanlige SMB-bedrifter. I kompetansetunge prosjekter tar det gjerne opptil ti år før prosjektet blir lønnsomt.

For noen FoU-bedrifter tar det kortere tid. Da har man gjerne en konkret problemstilling som krever en annen løsning. Det kan være at teknologien er kjent, men at det kreves nye måter å løse den på. Dette benevnes løsningsorientert innovasjon. Drammensregionen har fått frem flere slike bedrifter.

Vellykkede FoU-gründere dukker gjerne opp i spinn-off etter konkurser eller liknende. De har de rette egen-skapene og vil få til noe ut fra det som allerede er skapt, men som altså ikke førte frem. Egenskapene til disse

gründerne er mye basert på arv/familie. Norges Forskningsråd og Innovasjon Norge tenker nå mye mer bransjerettet enn tidligere med hensyn til FoU. For ti år siden var myndighetene langt mer næringsnøytrale i sitt arbeid med FoU-prosjektene.

Forsknings- og utviklingsbedriftene i Drammensregionen forsterker det mangfoldet som er skapt av bedrifter de senere år. FoU bedrifter finnes nå i disse bransjer (kilde Rådet for Drammensregionen):

- Elektroteknikk
- Bioteknologi og helserelaterte produkter
- Miljøteknologi og energi og miljø
- Industri

Helserelaterte bedrifter

Drammensregionen har i senere år fått frem nye bedrifter som er opptatt av innovasjon innen helsesektoren. Det er et stort behov for å gjøre ting smartere, enten det gjelder helselogistikk eller konkret produktutvikling som kan gjøre arbeidsdagen langt lettere.

Problemstillingen er ofte at helsepersonell ikke har overskudd til å ta tak i behov og muligheter som de ser. Gjennom å alliere seg med eksterne ressurspersoner har vi sett eksempler på at nye helserelaterte forretningsideer utvikles.

FoU-myndigheten har i dag et spesielt fokus på denne type innovasjoner. Utfordringer ligger i å spinne det hele sammen: Faglig

helsepersonell fra sykehus og lignende og eksterne ressurspersoner som kan gå inn som daglig ledere i nye selskaper.

Miljø og energi

Miljøteknologi og energi og miljø er bransjer som det stilles store forventninger til. Drammensregionen har også på dette området fått frem spennende bedrifter. Av disse kan vi vise til Vardar, som investerer i teknologi de har tro på. Selskapet er gjennom sitt eierskap med på å realisere vindmølleprosjekter utenfor regionens grenser.

Videre har vi Lindum med et skarpt fokus på miljøteknologi. Som et inter-kommunalt selskap har selskapet utviklet nye løsninger innenfor biogass til oppvarming. Lindum engasjerer seg i det hele tatt i mange forskjellige prosjekter. Veldig fokusert på det å utvikle FoU-baserte og fremtidsrettede løsninger. Deres mantra er å gjøre søppel til ”gull”.

Forhold knyttet til den enkelte kommune

Drammen kommune

Fra å være en kommune preget av mangel på handlekraft på 1980-tallet har Drammen kommune de siste årene fått et moment. De aller fleste oppfatter nå Drammen kommune som en **profesjonell organisasjon**. Dette har med historie, størrelse og politikk å gjøre.

Det er et faktum at Drammen har noen sentrale personer på ulike nivåer i sin administrasjon som er meget kompetente. De har den holdningen og ryggmarksrefleksen som gjør at alle ting beveger seg i riktig retning. Her er det mer snakk om å være i en tilstand fremfor å arbeide prosjektrettet. Stikkordet er: FOKUS!

Det antas å ligge et betydelig potensial i kompetanseoverføring fra Drammen og til de andre kommunene i regionen, som på grunn av bl.a. størrelse ikke makter å opptre like profesjonelt. En kommune som Nedre Eiker vil for eksempel ikke kunne ha det apparatet og den kompetansen som skal til for å følge opp saker i forhold til regjeringskontorene. Det kreves kompetanse på et høyt nivå for å utløse muligheter for egen del i møte med staten, som blir viktigere og viktigere for den regionale utviklingen.

Drammen evner dessuten å tenke langsiktig. Kommunen vet for eksempel at om fem år er alle teknologiske plattformer for tjenesteproduksjon skiftet ut. Derfor ser kommunen mer åpent på et regionalt samarbeid enn nabokommunene.

Drammen har også dratt ut for å lære. De har vist en romslighet i forhold til at ting kan gjøres annerledes. Og de har invitert byens borgere i medvirkningsprosesser i forhold til dette.

Næringslivet i Drammen kjennetegnes ved:

Drammen har hatt en moderat vekst i sitt næringsliv i tyveårsperioden. Selv om mangfoldet av bedrifter har økt, har ikke det samlede volumet av virksomhet ekspandert. Det skal noe til å kompensere for bortfall av store industribedrifter som National Industri m.fl.

Drammen hadde i tillegg lavest andel vekstforetak av kommunene i regionen i 2006, og trekker gjennomsnittet noe ned. Kommunen har dessuten et næringsliv som ikke er spesielt lønnsomt.

Med henblikk på næringsutvikling er altså ikke Drammen, så langt, noen vinner. Det er den vellykkede byutviklingen og den regionale effekten som gjør at byen får stor grad av oppmerksomhet.

Det lite lønnsomme næringslivet i byen skyldes for en del at bynæringer i sin spede form ikke er særlig lønnsomme. Kulturnæringene (som en del av by-næringene) er for eksempel helt avhengig av offentlig støtte. Andel ansatte i kulturnæringer og i programvareutvikling er en indikator på

hvor dynamisk en by er. La oss derfor ta en titt på hvorvidt det blir flere programvarekonsulenter i Drammen kommune.

Tabellen nedenfor viser de bransjene i Drammen som har hatt sterkest vekst de senere år:

Bransje	2003	2007
Annen finansiell tj.yt. 	62	186
Jernb. og sporv. materiell	82	201
Teknisk prøving og analyse	43	104
Formidling, utleie av arb.kraft	608	1279
Programvare-konsulenter	136	272

Vi ser at programvarekonsulentene i byen har doblet seg over siste fem års periode. En nylig avholdt IKT-konferanse i regi av DNF bekrefter dette bildet. Blant de største aktørene her er Umoe IKT AS, D Group Invest AS, YTT Building Systems AS og Ganske Enkelt Drammen AS.

Utover IKT har Drammen hatt en kraftig vekst i finansiell tjenesteyting (skyldes bl.a. Husbanken), jernbanedrift, teknisk prøving og analyse og formidling, utleie av arbeidskraft. I perioden 2003 til 2007 har antall ansatte i bransjen ”Formidling, utleie av arbeidskraft” fordoblet seg og ligger nå på hele 1300 ansatte. Av vekstbransjene den desidert største i sysselsetting.

Adecco Norge AS, ISS og Personarhuset AS hører med til de formidlingsbedriftene som har hatt relativt størst vekst i perioden.

Nedenfor følger en oversikt over de største private bedriftene i antall ansatte i Drammen. Det fremgår av listen at Drammen er blitt en by av SMB-bedrifter.

Bedrift	2003	2004	2005	2006
Nettbuss 	333	316	366	377
Drammen Draka Norsk Kabel	240	252	245	248
Provoice		116	307	225
NSB AS	153	202	207	201
ISS Renhold	140	148	131	184
Drammens Tidende	162	157	187	181
Ingeniørcompagniet	76	123	186	179
Mantena	197	196	190	176
MSD Norge AS	196	190	180	158
ELTEK Energy AS	108	120	159	151
Proffice AS	57	213	216	145
Posten Norge AS	131	152	130	134

Lier kommune

Lier kommune ligger på E18 akse (Vestfold-Oslo). Sammen med nærheten til Asker, Bærum og Oslo gir dette området en spesiell dynamikk.

Potensialet for videre næringsutvikling i Lier er stort. Men jordvernrestriksjoner gjør det vanskelig å utnytte mulighetene.

Lier kommune har problemer med å se seg selv i en region. Derfor får ikke kommunen utnyttet det potensialet som for eksempel ligger på Lierstranda.

Kommunen preges i noen grad av vegring. Det ser man ikke minst i forhold til utvikling av Lierbyen, som ikke lenger er noe funksjonelt senter. Kommunesenteret i Lier blekner sammenlignet med Drammen og Hokksund. Lier kommune er heller ikke så grønn som den kan virke.

Pågående forhåndskonferanser i forhold til kommuneplanen avdekker en kommune som tenderer å være mer grå enn grønn. Så lenge kommunen ikke er bevisstgjort på at den ikke kan løse sine problemer alene, blir den grå. Helt til staten ikke vil vente lenger. Og da er kommunesammenslåing antakelig den beste løsningen.

Lier kommunes skjebne er i stor grad priggitt et godt samarbeid med de andre kommunene i regionen. Uten myndighetsavståelse på viktige felt vil kommunen mest sannsynlig fortsette å gå fra det grønne til det grå.

Næringslivet i Lier kjennetegnes ved:

Lier kommune har i likhet med Drammen hatt en moderat vekst i sitt næringsliv. Det som løfter Lier er at kommunen har hatt en høy andel av vekstforetak de siste tre årene.

Lier er klart den kommunen som har best lønnsomhet i næringslivet i regionen. Dette kan ha sammenheng med at kommunen har kontroll på kompetanse i næringslivet.

Det å ligge tett på fylkesgrensen til Akershus gjør det mulig for næringslivet å trekke på ledere og spesialister som ikke finnes lokalt i Drammensregionen.

Dette faktum gjør at Lier er særdeles velegnet som lokaliseringsssted for nytt spesialistsykehus. Sannsynligvis vesentlig bedre enn Drammen sentrum. På Gullaug ligger forholdene spesielt godt til rette.

Faktisk er Lier blant de beste kommunene i landet når det gjelder næringsutvikling. Dette er dokumentert i rapporten fra Telemarksforskning for perioden til og med 2007.

Det synes dermed ikke å være noen direkte sammenheng mellom å være best på næringsutvikling og best på by- og tettstedsutvikling.

Tabellen nedenfor viser bransjer med høyest vekst i Lier:

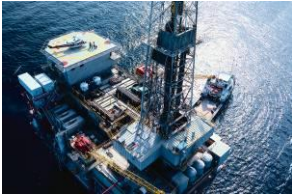
Bransje	2003	2007
 Rengjøring	23	135
Programvare	26	63
Overflatebeh	30	72
Annen forr.tj.	159	348
Bygginnst.	196	402

Lier har hatt vekst i alle bransjer. Det har vært en blomstrende tid for næringslivet. Overalt har det vært vekst i antall arbeidsplasser - fra omkring 20 til over 80 prosent. Som det fremgår av tabellen har den relative veksten vært sterkest i bransjen

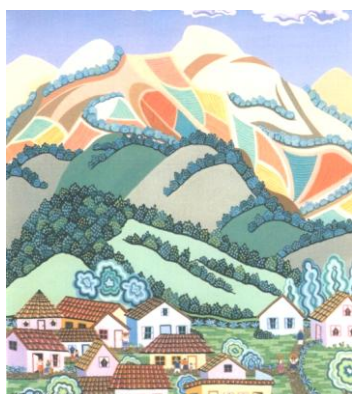
”Rengjøring”. Accept Service Partner er eksempel på et firma som vokser sterkt på rengjøring. Programvarebedriftene i Lier er enda små. Under annen forretningsmessig tjenesteyting vil vi holde frem Neras Direkte AS som en løfterik vekstbedrift.

Aker Solutions på Tranby er den største i sysselsetting med nesten 400 ansatte.

Buskerud Distribusjon AS kommer på andre plass med 250 ansatte. Se for øvrig tabellen nedenfor:

Bedrift	2003	2004	2005	2006
Aker Kværner Subsea 	272	264	291	391
(Nå Aker Solutions) Buskerud Distribusjon AS	266	270	292	250
Actavis Norway AS	191	171	171	186
Bama Industrier AS	108	137	160	184
Nor Tekstilservicedrift AS	96	100	174	159
Protan AS	105	104	108	133
Neras Direkte AS		36	93	126
Mester Grønn AS	100	98	109	118
KIWI Minidrift AS	80	91	98	105

Nedre Eiker kommune

Frem mot 1970-tallet opplevde Nedre Eiker en nedfasing av industrien. De fleste av de litt større bedriftene ble borte. Her fantes mange mekaniske bedrifter.

Nedre Eiker har vært den typiske ”arbeiderkommunen”. Utover industri er kommunen mest kjent for et stort kjøpesenter.

Det tjener kommunen til ære er at den har omstilt seg mot en bredere næringsutvikling. Kommunen har skjønt at alt næringsliv er like bra så lenge det genererer vekst/lønnsomhet og arbeidsplasser. Dette synliggjøres spesielt i utviklingen av Mjøndalen sentrum.

Som i Lier er det en klar konflikt mellom jordvern og utvikling av næringsarealer. Dette ser vi tydelig i forbindelse med videreutvikling av Buskerud storsenter og Krogstad-senter til et handels- og opplevelsessenter med fellesnavnet Buskerud Park.

Næringslivet i Nedre Eiker kjennetegnes ved:

Nedre Eiker kommune har hatt en stor vekst i arbeidsplassene i sitt næringsliv de siste årene. Næringslivet er likevel ikke spesielt lønnsomt. Vi ser at engrosvirksomheten har økt betraktelig, noe som kan tilbakeføres til den sterke ekspansjonen hos Validus.

Tabellen nedenfor viser bransjer med størst relativ vekst i antall ansatte:

Bransje	2003	2007
 Deler til motorvogner	14	51
Engrosk., hush. og varer pers. bruk	29	58
Engrosk., maskiner og utstyr	79	121
Annen bygge- og anl.virks.	498	751

Trelleborg Offshore Norge AS er den største bedriften i antall ansatte. Av andre større bedrifter med over hundre ansatte

nevnes her Loe Betongelementer AS og de tre store entreprenør-bedriftene i bygda, Isachsen, Bermingrud og Strøm Gundersen.

Nedenfor følger en oversikt over de største bedriftene i Nedre Eiker i forhold til antall ansatte:

Bedrift	2003	2004	2005	2006
 Trelleborg Offshore Norge AS	215	212	227	234
Loe Betongelementer AS	119	124	152	158
Isachsen Entreprenør AS	86	94	103	132
Bermingrud Entreprenør	47	76	68	78
Strøm Gundersen AS	56	65	70	74
EB Energimontasje AS	80	81	72	72
Coop Vestfold og Telemark BA	63	78	72	67
Bakermester Klausen AS	52	51	55	61
Spar Kjøp AS	45	41	45	53

Øvre Eiker kommune

Øvre Eiker er landbrukskommune med rester etter papirindustri. Hokksund er et vel fungerende servicesenter og bysamfunn. Det gamle Vestfossen er et typisk industristed, som har vært gjennom en spennende omstilling.

Kommunen er i dag en kobling av mindre og mellomstore virksomheter. Det har vært mye omstrukturering internt i bedriftene. Strukturen har utviklet seg fra færre store til flere små.

Selv om Øvre Eiker ligger nært Kongsberg har kommunen ikke hentet ut synergier av dette. Kongsberg er et cluster og har ikke hatt tradisjon for å spre sine virksomheter. Næringslivet i Øvre Eiker er veldig mye av det samme som har vært. Det har vært en stabilitet med en viss økning på service.

Kunst og kultur med Vestfossen-aktørene er i ferd med å gi bygda en ny profil. Kommunens ledelse har lagt forholdene spesielt godt til rette her.

Øvre Eiker er bedre på synlighet enn Nedre Eiker. Først gjennom utviklingen på Hokksund og sist gjennom å gjøre Vestfossen til kulturhovedstad. Øvre Eiker har mot til å gjøre noe spennende på det som har med kultursatsing og identitetsbygging å gjøre.

Næringslivet i Øvre Eiker kjennetegnes ved:

Øvre Eiker kommune har hatt moderat vekst i sitt næringsliv i perioden. Med tanke

på lønnsomhet ligger næringslivet i denne bygda et hakk foran Drammen.

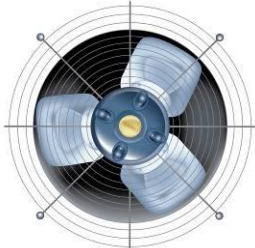
Nedenfor vises de bransjene som har hatt størst vekst:

Bransje	2003	2007
 Produksjon av betong mv	7	58
Restaurant	33	68
Voksenoppl.	38	56
Monteringsferdige hus	57	83
Husholdn. Produksjon	103	141

Det er ingen typiske store bedrifter i Øvre Eiker. OSO AS er størst med om lag 100

ansatte. Videre nevnes Holmen Hellefoss AS som er nesten like stor.

Nedenfor følger en oversikt over de største bedriftene i Øvre Eiker i forhold til antall ansatte:

Bedrift	2003	2004	2005	2006
 OsO AS	94	93	91	102
Hellefoss AS	131	122	98	97
Sparebanken Øst	86	82	77	80
Rehab.senter Hokksund	74	70	74	72
Fjerdingstad trevarefabrikk AS	45	54	53	55
RVS AS	47	44	47	51
Hellik Teigen AS	45	46	47	50
Loe Rørprodukter AS	43	47	46	45
Noratel AS	44	45	46	45
Ask Olaf Helge AS	35	38	40	43
Haatech AS	2	38	40	42

Takk til våre informanter:

Steinar Asheim	Tidligere Sunland-Eker og nå selvstendig næringsdrivende
Bjørn Baklid	Ernst & Young
Kjell Brurberg	Drammen Tekniske Forening
Eystein Abel Engh	Rambøll
Geir Dyrnæs	Buskerud fylkeskommune
Christian Falck-Pedersen	Ticon
Asle Farner	Selvstendig næringsdrivende
Rolf-Arne Fjelltoft	Sparebanken Øst
Odd Gisholt	BI Drammen
Hans Jørgen Høy	Tidligere Norgips og nå selvstendig næringsdrivende
Fredrik A. Haaning	Buskerud Næringsmegling
Erik Jølberg	TESS
Ansgar Karlsen	TESS
Knut Eikre Larsen	Selvstendig næringsdrivende
Torild Lothe	Tidligere Papirteknikk og nå selvstendig næringsdrivende
Tom Martinsen	Buskerud fylkeskommune
Zahra Moini	Norsk senter for flerkulturell verdiskaping (Rådet for Drammensregionen)
Svein G. Nybø	Selvstendig næringsdrivende
Einar Olsen	Drammen Havn
Emil Onshuus	Tidligere DNF
Geir Ivar Pettersen	Ing. Ivar Pettersen AS
Rune Meyer Rasmussen	Skattekisten barnehage
Bjørn Rosfjord	ASI Mekanikk
Arne Riise	Strøm Gundersen
Atle Raa	Tidligere Fylkesarbeidskontoret (nå NAV)

Torgeir Sandnes

Selvstendig næringsdrivende

Jan Jørgen Skarre

Sparebanken Øst

Pål Skjeggestad

Energiselskapet Buskerud

Knut Vareide

Telemarksforsking

Lars Wang

Insam

Erik Wilberg

BI Drammen

Relevante analyser og viktige funn i disse:

- a. **Inter Prosjekt AS. Kompetansedrevet næringsutvikling og nyskaping i Drammensregionen. 2001.**
 - Gjennomført kartlegging av kompetansebehov av 44 bedrifter i Drammens-regionen som til sammen har 9500 ansatte
 - Analysen konkluderer bl.a. med at det anbefales etablert en kunnskapspark i Drammen

- b. **City Prosjekt. Drammen som næringsvennlig kommune. Brukerundersøkelse. Mai 2002.**
 - Denne brukerundersøkelsen tar opp spørsmål om hvor godt Drammen kommune samarbeider med næringslivet
 - Den viser at de fleste bedriftene svarer positivt til dette
 - 1 av 5 bedrifter er misfornøyd med samarbeidet med kommunen

- c. **Agendum. Omdømmeplattform. Strategi og tiltaksplan. 2005**
 - Peker på den utfordringen det er å beslutte hva Drammens profil egentlig skal uttrykke, hva symbolet skal representere og hvilken kommunikasjonsoppgave symbolet skal fylle
 - Det bør utvikles et nytt symbol med tilhørende profilprogram. Symbol og profil bør utfylle og forsterke hverandre

- d. **NIBR. Trekk ved historien i bykommunene i Østfold og Buskerud. 2005**
 - Beskrivelse av utviklingen i industristrukturen i Drammen. Et estetisk og imagemessig hamskifte
 - Beskrivelse av Hokksund fra trafikk-knutepunkt via ”ikke-sted” til by

- e. **Telemarksforskning. Næringsanalyse for Drammensregionen. Benchmarking av næringsutvikling og attraktivitet. 2008**
 - Drammensregionen ble kåret til den mest vellykkede regionen i Nærings-NM
 - Det har vært en markert fremgang når det gjelder attraktiviteten
 - Det er stadig større innflytting til Drammensregionen fra andre regioner i landet

f. **ECON. Rapport 2008. Betydningen av effektive intermodale knutepunkter**

- Drammen Havn – et naturlig knutepunkt for godstrafikk
- Drammen Havn har potensialer for mer intermodal godstrafikk
- Behov for bedre tilførselsveier og samlokalisering av terminaler

h. **Senter for flerkulturell verdiskaping. Sluttrapport fra prosjekt "Forsøk med etablerervirksomhet for innvandrere". Januar 2009.**

- 282 brukere
- 122 antall nye brukere i 2008
- 74 land representert
- Gjennomført 28 kurs/samlinger